

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA RUSKÉHO A FRANCOUZSKÉHO JAZYKA

VZDĚLÁVACÍ SYSTÉM A. S. MAKARENKA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Mariana Mukan

Specializace v pedagogice, obor Ruský jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Michaela Pešková, Ph.D.

Plzeň, 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 29. června 2017

.....

vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Michaela Peškové, Ph.D., za odborné vedení, poskytnutí cenných rad a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Obsah

Úvod	5
1 Historický kontext Makarenkova působení	8
2 Život A. S. Makarenka	13
2.1 Mládí.....	13
2.2 Učitelská léta.....	15
2.3 Kolonie Gorkého	16
2.4 Komuna Dzeržinského.....	20
2.5 Poslední léta Makarenkova života	22
3 Dílo A. S. Makarenka	24
4 Výchovné technologie a procesy A. S. Makarenka.....	27
1.1 Kolektiv	28
1.2 Samospráva svěřenců.....	28
1.3 Perspektivní linie	29
1.4 Pedagogický optimismus	30
1.5 Pedagogický humanismus	30
1.6 Uvědomělá kázeň.....	31
1.7 Práce	31
5 Analýza výchovného systému A. S. Makarenka.....	33
6 Aktuální hodnocení Makarenkova odkazu	35
7 Využití systému v procesu přípravy budoucích učitelů	42
8 Rusko-český překladový slovníček	45
Závěr	48
Resumé	49
Seznam použité literatury	50
Přílohy.....	A

Úvod

Jméno Antona Semjonoviče Makarenka bylo před rokem 1989 uvedeno skutečně v každé pedagogické příručce, pedagogická sféra jím byla doslova přeplněna a byl řazen mezi největší světové pedagogy. Patřil do skupiny pedagogů, s jejichž díly a názory byli seznámeni skoro všichni studenti pedagogických fakult. V dnešní době je Makarenko na okraji zájmu a mnoho lidí o něm v České republice nikdy ani neslyšelo. Možná za to může dopad celospolečenské situace, kdy vše, co mělo něco společného se Sovětským svazem a komunismem bylo zamítáno, ačkoli sám Makarenko komunistou nikdy nebyl, což při všeobecné stereotypizaci, dnes veřejnost nedokáže rozlišit.

Makarenko přehodnotil klasické pedagogické způsoby a aktivně se podílel na hledání nových pedagogických metod. Jeho zájmy směřovaly k otázkám týkajících se metodologie pedagogiky, teorie výchovy a organizace vzdělávání. Nejvíce se mu podařilo prosadit své názory týkající se výchovně-vzdělávacích technologií ve výchově. V jeho metodách se nejedná o běžně známou metodu výchovu kolektivem, ale o související vztah, který se ve vzdělávací činnosti tohoto pedagoga nalézá, je to výchova kolektivu kolektivem. Úkolem tedy není zařadit jednotlivce do společnosti pomocí kolektivu, ale zařazení kolektivu do společnosti díky jinému kolektivu. Jeho metody se v době jejich vzniku lišily. Všichni pedagogové zastávali názor, že má být dítě středem zájmu pedagoga. Věřili v jejich sebekázeň a v to, že trest vychovává otrocka. Makarenko to však viděl úplně jinak. Nechtěl spoléhat na to, že by se děti dokázaly natolik ovládat, že by se neslušného chování nikdy nedopustily. Odmítal názor, že dětem, které mají problémové chování, není pomoci a nejde je převychovat.

Jeho vychovatelská práce tkvěla v převýchově mladistvých provinilců, v institucích, které byly k těmto účelům vybudovány. Usiloval o to, aby z těchto mladých delikventů vychoval lidi, které se budou schopni začlenit do společnosti a mít normální život. Mnoho kolonistů vystudovalo vysoké školy a na Makarenka vzpomínají jako na člověka, který jim změnil život.

Cílem dané bakalářské práce je komplexně představit život a dílo tohoto významného pedagoga a spisovatele. Práce je rozdělena do několika kapitol. V první kapitole se

věnujeme době, ve které Makarenko žil. Ve druhé kapitole se zaměříme na pedagogův život v mládí, následně popíšeme, jak se Makarenko dostal k pedagogice, a také dobu, kdy byl učitelem. Poté zmapujeme jeho dráhu vychovatele v kolonii pro bezprizorné, kde odvedl opravdu pozoruhodnou práci. Zaměříme se na jeho život od začátku až po den, kdy tento svět kvůli nemocnému srdci opustil.

V další kapitole stručně popíšeme díla, která autor v průběhu života napsal, a poté se zaměříme na systém Makarenkových výchovně-vzdělávacích technologií a na jeho originální myšlenky, které pečlivě popíšeme a vysvětlíme jejich úlohu a smysl v pedagogice.

V šesté kapitole provedeme analýzu Makarenkova odkazu, zhodnotíme ji a vysvětlíme, zdali má význam i v současnosti. V předposlední kapitole se pokusíme navrhnout využití Makarenkových metod v současné výchově a pedagogice.

Poslední kapitola obsahuje překladový česko-ruský slovníček, který bude zaměřen na slova týkající se výchovy a vzdělávání.

Tato práce je zpracována podle kvalitativního výzkumu. Zaměříme se na Makarenkovy výchovné metody a jeho postoje, které se nedají zjistit pozorováním, statistikami nebo jinými technikami. Musíme se opírat o fakta, která pomocí analýzy a prostudováním děl shrneme.

Práce se opírá o řadu zdrojů, z nichž nejvýznamnější jsou díla od českého makarenkologa Libora Pechy, který se Makarenkovou osobou zaobíral mnoho let. Ve svých dílech se specializuje na prozkoumání pedagogických a výchovných postupů, které Makarenko uplatňoval. Nedílnou součástí jeho publikací je i zkoumání Makarenkových životních osudů. Jedná se o díla *Krutá poema – Makarenko, jak ho neznáme*, ve které detailně líčí Makarenkův život a jeho díla. Kniha vznikla v roce 1999, tudíž v ní nenajdeme mnoho ideologických zbytečností. Kniha se zmiňuje o několika skutečnostech, které byly dříve vypuštěny nebo překrucovány, určitým způsobem doplňuje a upravuje náš názor na osobnost A. S. Makarenka. Další kniha od stejnojmenného autora se nazývá *A. S. Makarenko – ze života a díla revolucionáře*

v *pedagogice* (1975), v tomto díle Pecha píše o Makarenkovo přínosu pro pedagogiku a seznamuje nás s jeho tvorbou a úryvky z jeho děl. Poukazuje na to, že objektem i subjektem výchovy je kolektiv a ne samotný jedinec. Jako další zdroj sloužila kniha *A. S. Makarenko – pedagog, spisovatel, člověk* (1988), kterou opět zpracoval Libor Pecha. Dále jsou informace čerpány z knihy *Anton Semjonovič Makarenko, jeho život a pedagogická tvorba* (1950), kterou napsal E. N. Medynskij a kterou do českého jazyka přeložil Petr Denk. Tato kniha je napsána v období počátku padesátých let 20. století, kdy se Makarenkovo díla začaly vychvalovat a uznávat. V první řadě šlo hlavně o politickou propagaci, jeho život je zde popisován velice jednostranně, často se zde poukazuje na spojitost s tehdejší sovětskou vládou. A samozřejmě z děl, která napsal sám Makarenko, jako je *Pedagogická poema* (*Педагогическая поэма, 1933-1935*), *Knih pro rodiče* (*Книга для родителей, 1937*), *O výchově dětí v rodině*, včetně knih v ruském jazyce: *O воспитании молодежи* (1951), *A.C. Макаренко, очерк жизни и творчества* (1951). Některé informace jsou čerpány také z internetových zdrojů.

V přílohách jsou doloženy fotografie Makarenka, jeho rodiny, domů, kde bydlel, a osob, které s tématem mají něco společného.

1 Historický kontext Makarenkova působení

Anton Semjonovič Makarenko (1. března 1888 – 1. dubna 1939) se narodil na Ukrajině ve městě Bělopolí, které k tehdejšímu Rusku patřilo a kde Makarenko několik let žil, než se přestěhovali do Krjukova. Na úvod je vhodné vyjasnit dobovou historickou a politickou situaci v Rusku, respektive i na Ukrajině. Ruská politická situace na konci 19. století byla velmi složitá, protože se Rusko etablovalo jako velmoc s relativně velkým územím, která však uvnitř spíše ochabovala, poněvadž například jako úplně poslední země přijala reformu o zrušení nevolnictví, nezapočala s industrializací ani se jinak dostatečně nepřibližovala evropskému západu. Převažovala zde nízká produktivita hospodářství a panovala zde carská nadvláda. Započíná nazrávat revoluční situace, rodí se mnoho revolučních skupin. Na přelomu 19. a 20. století začíná růst sociálně demokratická strana, která pozvolna získá mírnou většinu. Tuto sociální demokracii začnou nazývat bolševiky, přičemž jejich vůdcem je Vladimír Iljič Lenin. Na přelomu 19. a 20. století se Rusko ocitlo v komplikované zahraničně-politické situaci. Od roku 1904 probíhala japonsko-ruská válka, ve které Rusko v roce 1905 prohrává a prožívá vnitřní otřesy. Vypukne revoluční situace, přičemž se v Petrohradě udála takzvaná Krvavá neděle, při které vojsko střílelo do žen, které se zúčastnily protiválečné demonstrace. V důsledku toho se demonstrace rozšířily po celém Rusku, až se dostaly k místu, kde Anton bydlel. V roce 1914 propukla první světová válka. Stav v Rusku nebyl dobrý, v průběhu dlouhé války mělo obyvatelstvo těžší a těžší podmínky. Lidé trpěli nedostatkem obživy a prožívali obtížné časy, kvůli těmto nepokojům opět probíhaly demonstrace, které postihly celou zemi. Kvůli této situaci se však stav zásob ještě více zhoršil.¹

Pro Makarenka i pro celé carské Rusko byl převratný rok 1917. I když byl Krjukov odlehlým ukrajinským městem, tak občanská válka byla cítit i zde, ve škole byl nedostatek potravin a oblečení. Válka mezi bílou a rudou armádou zasáhla celou zemi, mnoho dětí ztratilo své rodiče a v důsledku toho musely být zřízeny kolonie. Dne 25. října 1917 byla sesazena Prozatímní vláda knížete Lvova a vládu převzala bolševická strana pod vedením Lenina. Ukrajina tuto událost odmítla a vyhlásila Ukrajinskou nacionální republiku. Poté byla ustanovena sovětská moc v Poltavě,

---

¹ ZUBOV, Andrej Borisovič, ed. *Dějiny Ruska 20. století*. Praha: Argo, 2014, s. 150.

Kremčungu, Krjukově i Kyjevě. Změny nastaly, když v roce 1918 Kremčung a Krjukov obsadila německo-rakouská vojska. Během ledna 1919 Krjukov a Poltavu dobyla Rudá armáda. V červenci roku 1919 Poltavu obsadili jednotky generála Děnikina. V roce 1920 vtrhla na Ukrajinu polská vojska, za několik měsíců však bylo s Polskem podepsáno příměří. Na podzim téhož roku se Ukrajiny definitivně zmocnila Rudá armáda.²

Makarenkovo dobu pedagogické práce je tedy možno rozdělit na dvě období, které od sebe dělí Říjnová revoluce z roku 1917. Jeho dráha učitele začala v roce 1905. Téhož roku došlo k pokusu o revoluci, kterou podnítila chudoba obyvatelstva a fiasko v rusko-japonské válce. I když byla revoluce potlačena, přiměla vládu k jistým reformám, které souvisely i se školstvím.³

Vysoké školy dostaly funkční samostatnost a děti, které neměly ruskou národnost, dostaly možnost vychodit první dva roky školní docházky v mateřském jazyce. Také byly vyhotoveny koncepce na kompletní reformu ruského školství. Ty se však nepovedlo uplatnit. Systém byl velice usedlý, vláda neustále usilovala o omezení poskytnutí vzdělávání dětem z nižších tříd.⁴

Do revolučního období vkročilo ruské školství v neradostném stavu. První roky sovětského státu byly plné chaosu a boji občanské války. Nová vláda si byla vědoma toho, jak důležité je vzdělávání a snažila se o jeho modernizaci. V listopadu 1917 byla založena komise, která měla za úkol zhotovit koncept na úpravu vzdělávacího systému.⁵

Vzdělávání bylo umožněno mnoho třídám obyvatelstva, tudíž bylo potřeba rozšířit počet škol a poskytnou neplacené vzdělávání. S tím bylo spojeno i opatření dostatečného počtu učitelů a zajištění jejich přípravy. V roce 1918 vláda nařídila společnou školní výuku chlapců a děvčat a zrušili vyučování náboženství ve všech školách. Též byly spojeny v celistvý systém všechny stupně vzdělávání, počínaje od mateřské školy až po školy vysoké. Ve školách se měla prosazovat estetická, kolektivní

---

² PECHA, Libor. *Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999, s. 25.

³ ZELINA, Ladislav. *Dějiny ruské a sovětské pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 91.

⁴ Tamtéž, s. 90.

⁵ Tamtéž, s. 106.

a tělesná výchova. Výuka byla bezplatná a přijímaly se výsadně děti rolníků a dělníků. Po malých krůčcích se měnila organizace vyučování. Pro děti od osmi do patnácti let byla zavedena sedmiletá docházka. Když jí děti dokončily, mohly ve studiu pokračovat na technikumech (odborných školách) a dosáhnout tak středního vzdělání. Pro způsobilé dělníky byly zřízeny tovární závodní školy a pro studenty na venkově zemědělské školy. Dalšího rozkvětu školství se však zřetelně dotkla 2. světová válka, která vládě určila úplně jiné priority.

V tehdejší sovětské pedagogice se prosazovala svobodná výchova. Zastánci tohoto proudu se snažili o zrušení známkování, trestů a domácích úkolů.⁶

Jednou z hlavních představitelk tohoto směru byla Naděžda Konstantinova Krupská, která vyznávala výchovné ideály L. N. Tolstého.⁷

S tímto výchovným přístupem byl Makarenko ve velkém rozporu, neboť jeho systém byl vybudován na přísné disciplíně a kázni, ve které v případě potřeby, bylo možno i trestat.

Porevoluční okolnosti, které působily jako urychlovač při zrání Makarenkovo pedagogické osobnosti, byli boj proti bezprizornosti a snaha nově vychovávat nového člověka. Války a hladomor způsobily živelnou pohromu a to takovou, že sebou přinesly dětské bezdomovce. Děti se toulaly po bazarech, mezi domy, jezdily na vagónech a na stupátkách tramvají. Lidé se těchto dětských tlup báli a vyhýbali se jim obloukem. I když se mnoho bezprizorních vyskytovalo již v carském Rusku, po revoluci se stali společenskou pohromou a snaha o jejich převýchovu patřila mezi priority vzniklé sovětské společnosti. Podle oficiálních odhadů bylo v letech 1920 a 1921 na veřejné pomoci závislých sedm až devět milionů dětí.

Lidé v porevoluční rozjařenosti měli pocit, že jim spadla střecha nad hlavou a mají ojedinělou možnost postavit celý dům znovu, kvalitněji a na lepším místě, bez zátěže dřívějších tradic a povinností. Nadešel čas experimentování, kterému nebránili žádné

---

⁶ ZELINA, Ladislav. *Dějiny ruské a sovětské pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 107.

⁷ PECHA, Libor. *Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999, s. 143.

upevněné normy, proto vznikaly kolonie.⁸

Shrňme si, jak se sám Makarenko stavěl k revoluci. Již v dětství měl Makarenko problém navázat přátelské vztahy s vrstevníky i se svými sourozenci. V roce 1903 se však sblížil se spolužákem z měšťanky jménem Calov, který vnímal svět jako místo společenských konfliktů a usiloval o to, stát se revolucionářem tělem i duší. Zaopatřoval Makarenka revoluční literaturou, kterou pak tajně doma četl. Zde se tedy Makarenko poprvé seznámil s revolučními úvahami. Calov se snažil Makarenka přinutit, aby ho doprovázel po cestě revolučních činností. Ale vyznavači krásy, jako byl Anton, přišla myšlenka krvavých revolucí málo spolehlivá a sama představa na spoluúčasti v něčem takovém se mu zdála nesmyslná.⁹

V několika spisech o něm se můžeme dočíst, že se osobně zúčastnil revolučních událostí už v roce 1905 v Krjukově, což ale vyvracejí pozdější výzkumy, které prokazují to, že sám Makarenko, ale ani jeho otec se do těchto revolučních událostí nezapojovali. Tak to bylo i s revolučními událostmi od roku 1917, kdy si Makarenko uvědomoval riziko těchto aktivit, proto dodržoval svoji neutrálnost, nepřikláněl se k žádné straně a snažil se tento názor zastávat skoro po celý život.¹⁰

Makarenko se tedy nikdy nepřikláněl k žádnému politickému hnutí a ani neprojevoval náznak toho, že by se dokázal nechat ovládnout nějakou ideologií a přísahat na její zásady. Dával najevo neskryvané nechutenství splynout s některým náboženstvím, pedagogickým nebo politickým směrem a vůči všem si zachovával odstup. Říjnová revoluce ho zasáhla již v dospělém věku, on však byl v pozici neutrálního pozorovatele, který si držel odstup a ostýchavě a ze společenské povinnosti se obeznamoval s marxleninskou ideologií.¹¹

Přesto byl nazýván jako pedagog-revolucionář. Důvod byl takový, že každý výchovný problém řešil jiným způsobem, než se daný problém řešil v pedagogice buržoazní. Požadoval, aby se ve veškeré výchovné činnosti projevoval ruský revoluční rozmach.

---

⁸ PECHA, Libor. *Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999, s. 68-70.

⁹ Tamtéž, s. 16.

¹⁰ Tamtéž, s. 25.

¹¹ Tamtéž, s. 69.

Makarenko v jednom článku napsal: „*Náš poměr k člověku, vysoké cíle, jež si musí klást výchovná práce, socialistický humanismus, výchova aktivního činitele socialistické společnosti, výchova celých pokolení zocelených, revoluci oddaných, radostných i drsných pracovníků – copak je možné toho všeho dosáhnout bez revolučního rozmachu?*“¹² Bojovným revolučním obsahem A. S. Makrenko naplňuje každý výchovný problém – ať už je to problém výchovných cílů, pěstování sovětského vlastenectví, vědomí povinnosti a cti, kolektivu, pracovní výchovy atd. V přednášce *Krásná literatura o výchově dětí*, přednesené v roce 1937 řekl: „*Víme, jaký má být náš občan, musíme dobře vědět, co je to nový člověk, jakými rysy se má vyznačovat, jaký má mít charakter, jakou soustavu přesvědčení, vzdělání, pracovitost a schopnost práce, musíme vědět vše, čím se má lišit a nač má být hrdý náš nový socialistický, komunistický člověk. A jestliže to jednou víme, a jsme-li poctiví pedagogové, musíme se snažit všechny lidi a všechny děti vychovávat tak, aby se co nejvíce blížili k tomuto našemu komunistickému ideálu.*“¹³

---

¹² MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. *Anton Seměnovič Makarenko, jeho život a pedagogická tvorba*. Praha: Dědictví Komenského, 1950. Cit. dílo, s. 66.

¹³ Tamtéž. Cit. dílo, 67.

2 Život A. S. Makarenka

2.1 Mládí

Anton Semjonovič Makarenko se narodil 1. března 1888 v Bělopolí, na samém okraji Ukrajiny, několik kilometrů od Ruska. S rodinou bydleli v malém bytě nedaleko železnice. Otec Semjon Gregorovič byl velice přísný a striktní muž, který to neměl v dětství lehké, avšak svou tvrdou pracovitostí a odhodláním dosáhl povýšení a stal se vedoucím dílny. Matka Taťána Michajlovna byla velmi laskavá, zdvořilá, spolehlivá a zároveň přísná žena, která se nebála práce, i když neměla snadný život, dokázala se se vším velmi dobře vypořádat. Pocházela z Krjukova, kde poté Semjon pracoval, tam se také seznámili a následně uzavřeli sňatek. Celkem měli pět dětí, z toho dvě dcery zemřely velmi mladé. Bydleli v Bělopolí, v roce 1901 se ovšem rodina kvůli otcově zaměstnání přestěhovala do Krjukova (viz příloha 1), rodného města matky. V řemeslnické a obchodní část města, spíše na předměstí, Anton prožil dvacet let svého života.¹⁴

Rodina neměla moc peněz a žila skromně, ale jak se zmiňují někteří autoři, jejím bohatstvím byla láska, která všechny spojovala, v rodině byl řád a každý člen měl přidělenou svoji práci. Poctivost, slušnost a dodržování povinností byly rysy, které rodiče Antonovi kladli na srdce již od dětství a které se dále projevovaly v jeho budoucí pedagogické práci.¹⁵

Malý Anton, kterému se říkalo zdobně Tosja, byl velmi slabý a dost často nemocný, což vyžadovalo neustálou pečlivou péči ze strany matky. Už ve svých pěti letech Anton pěkně četl a byl velmi bystrý, ale svým vrstevníkům připadal spíše jako nešika, který špatně viděl, poněvadž už od malička nosil brýle. Stal se tedy obětí častých vtipů. Z toho vyplynulo, že se chlapec spíše uzavřel do sebe a měl raději knihy. Tato zkušenost se šikanou mu byla dobrou lekcí do budoucna, kdy byl více chápavý a vnímavý ke svým žákům.¹⁶

---

¹⁴PECHA, Libor. *Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999, s. 12.

¹⁵MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. *Anton Semjonovič Makarenko, jeho život a pedagogická tvorba*. Praha: Dědictví Komenského, 1950, s. 16.

¹⁶PECHA, Libor. *Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999, s. 14.

Ve věku sedmi let začal chodit do bělopolské školy ministerstva dopravy s pětiletou délkou studia, která byla spíše pro děti z nižší třídy. Škola se nacházela nedaleko železnice, ke které si Anton vytvořil pozitivní vztah. Na konci 19. století došlo ke spojení dvou železničních tratí, přičemž vznikla obrovská železniční síť, která se nazývala Jižní železnice. Díky tomuto procesu se v Krjukově, který ležel na Dněpru, zmodernizovaly a zvětšily železniční dílny, kam byl v roce 1900 přeřazen Antonův otec a rok poté se za ním přestěhovala celá rodina. Bělopolí bylo hodně malé městečko, avšak Krjukov byl ještě menší. V Krjukově byly postaveny dva kostely a lékárna a každý den tam probíhaly trhy. Cesty zde byly písčité, pouze hlavní ulice byla kamenná. Nebyl zde vodovod, kanalizace a elektřina byla dostupná pouze na železnici. Když se rodina usadila, Anton začal navštěvovat školu v sousedním městě Kremčungu. V kvalitě výuky se však tato škola vůbec nevyrovnala školám reálným nebo gymnáziím, které o pár let déle navštěvoval Antonův bratr Vitalij. Anton rodičům vyčítal, že ho dali do měšťanky, ale z finančních důvodů si v té době jinou školu dovolit nemohli.¹⁷

Rodina vystřídala několik domů, poté se usadila v Mironově domě, kde strávila několik let. Mironov byl bohatý muž, který vlastnil sedm nájemních bytů, v tom největším z nich bydleli Makarenkovi. V dobách, kdy železniční dílny měly mnoho práce a zaměstnanci museli pracovat ve dvousměnném provozu, si Antonův otec vydělal tolik, že si mohli dovolit koupit pozemek a na něm si postavit dům. Anton byl nesmírně nadaný a měl výbornou paměť, knihy byly jeho vášní, jeho bratr Vitalij ho označil za nejvzdělanějšího muže ze všech obyvatel Krjukova. Četl knihy pojednávající prakticky o čemkoli – sociologii, filozofii, přírodních vědách, astronomii, ale nejvíce miloval krásnou literaturu. Mezi dostupnou beletrií se nenašla kniha, kterou by neměl v ruce. Anton byl velmi naivní co se týče lásky, snadno a rychle se dokázal zamilovat. V pouhých šestnácti letech byl pevně rozhodnut, že se ožení se svou první velkou láskou Poljou Mironovovou, s čímž jeho rodina a přátelé nesouhlasili a nakonec mu to vymluvili.¹⁸

---

¹⁷ PECHA, Libor. *Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999, s. 12-15.

¹⁸ Tamtéž, s. 16-18.

2.2 Učitelská léta

Co se týče volby povolání, sám Anton dva měsíce před smrtí, když v Moskvě přednášel učitelům, řekl, že si myslí, že pedagogické vlohy nemá a že se k učitelství dostal náhodně. K dráze učitele ho dovedl spíše jeho otec, který mu toto povolání určil. Ne že by Antonovi přikázal se vydat tímto směrem, ale po posouzení všech skutečností, kdy věděl, že Anton není příliš manuálně zručný, zdraví nemá stoprocentní a že byl proslulý knihomol, se učitelská dráha nabízela nejvíce. Takže k tomuto rozhodnutí, ačkoliv bylo z otcovy hlavy, by Anton určitě sám také dospěl.¹⁹

Když poprvé Antona otec vyprovázel do školy, řekl mu: „*Městské školy nebyly stavěny pro nás, ale ty jim ukaž! Kdybys měl přinést ze školy dvojky, raději je nenos! Samé jedničky! Rozumíš?*“²⁰ A tak Anton uposlechl otcův rozkaz a nosil všechna školní léta samé jedničky a v roce 1905 se po absolvování kurzu stal učitelem na železničářské škole, kde byl zaměstnán jeho otec. Poté se stal učitelem na dvoutřídní železničářské škole v Krjukově. Dvoutřídní škola byla pětiletá, tři roky se chodilo do první třídy, která odpovídala škole obecné, a dva roky do třídy druhé, která poskytovala vyšší obecné vzdělání. Počátky jeho pedagogické činnosti spadaly do období první ruské revoluce. Z jeho popudu se na škole konaly různé školní oslavy a tábory, díky kterým navazoval velmi dobré vztahy s dělníky, tedy rodiči žáků. V roce 1911 se Antonovi na jeho vlastní žádost povedlo dostat na jinou železniční školu v Dolinské (viz příloha 2), kterou řídil bývalý ředitel krjukovské školy a Antonův kamarád Michail Grigorijevič Kompancev. Zde strávil tři roky a poté vstoupil na poltavský učitelský ústav, kde působil jako jeden z nejnadanějších studentů. (viz příloha 3) Během studia propukla první světová válka a zemřel jeho otec. Na nějakou dobu musel přerušit studium a byl povolán do vojenské služby, což těžce nesl. Díky pomoci bratra Vitalije, který zřejmě podplatil vojenské písaře, byl demobilizován a vrátil se zpět do Poltavy, kde opět pokračoval ve studiu. Ústav zakončil s vynikajícími výsledky a byl vyznamenán zlatou medailí. Poté se vrátil do svého rodného Krjukova, kde na něj čekala již ovdovělá matka. V Krjukově od roku 1917 pracoval jako ředitel krjukovské železničářské školy, která byla přebudována na vyšší základní školu. Ve škole opět organizoval mnoho zájmových kroužků, založil

---

¹⁹ Tamtéž s. 19.

²⁰ MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. *Anton Seměnovič Makarenko, jeho život a pedagogická tvorba*. Praha: Dědictví Komenského, 1950, s. 16.

dechový orchestr, staral se o školní zahradu, vedl s žáky práci také mimo školu. Makarenko zde jako vedoucí pracovník začíná zkoušet a prověřovat svá teoretická východiska. To, co zde otestuje, následně použije ve své další práci. Už tehdy se pokoušel najít nové způsoby a techniky výchovy. Po celou dobu kladl nárok na větší disciplínu, než na jakou byli učitelé i žáci navyklí. I tento nárok se dá popsat jako velmi smělý, neboť v té době byl v pedagogice kladen důraz na takzvanou volnou výchovu, bez jakéhokoliv trestání a požadování poslušnosti.²¹

Realizátor takzvané „volné výchovy“ byl Lev Nikolajevič Tolstoj. Ve volné škole se považovalo za důležité: rozvoj individuálních zájmů a dobrovolnost. Výuka by měla probíhat bez plánů a osnov. Děti měly mít svobodu pohybu, z vyučování mohly kdykoliv odejít a mohly si vybrat předměty, které samy chtěly. Neměly by dostávat žádné domácí úkoly ani žádné pamětní učení. Vše mělo probíhat bez trestů a kárání. Žák se měl cítit svobodný a pedagog se měl podřizovat zájmům žáků. Hlavní úkol výchovy viděl v rozvoji žákovy iniciativy a tvořivosti.²² „*Nenaučí-li se žák ve škole sám tvořit, pak bude také v životě vždycky napodobovat a kopírovat, protože je málo těch, kteří když se naučili kopírovat, dovedli pak použít svých vědomostí samostatně*“²³

2.3 Kolonie Gorkého

3. září 1920 byl Anton Makarenko doporučen jako vhodný kandidát na vedení kolonie pro bezprizorné děti (viz příloha 4). Hned nato byl opravdu zvolen vedoucím kolonie v obci Triby, jež nesla název „Kolonie pro defektní děti v Tribách“, později v roce 1921 nesla jméno Maxima Gorkého, ve kterém Anton viděl svůj vzor.²⁴

Maxim Gorkij byl velmi žádaným a známým pedagogem, který pomáhal několika začínajícím spisovatelům, přičemž jedním z nich byl i Anton.²⁵

---

²¹ MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. *Anton Seměnovič Makarenko, jeho život a pedagogická tvorba*. Praha: Dědictví Komenského, 1950, s. 16-19.

²² ALTERNATIVNÍ ŠKOLY. *Historie alternativ*. [online]. © 2001-2017 [cit. 2017-06-21]. Dostupné z : <http://www.alternativniskoly.cz/pouzite-terminy/historie-as/>.

²³ PEDAGOGIKA 19. STOLETÍ. *Ruská pedagogika 19. Století*. [online]. [cit. 2017-06-23]. Dostupné z : https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/122284/SpisyFF_270-1987-1_8.pdf?sequence=1.

²⁴ PECHA, Libor. *Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999, s. 71.

²⁵ TAUFER, Jiří. *Mistr sovětské kultury Maxim Gorkij*. Praha: Československý spisovatel, 1952, s. 29.

Makarenko se s díly Gorkého setkal již v mládí. V roce 1914 mu dokonce poslal povídku, kterou sám napsal. I když povídka u Gorkého neustála, Makarenko stále cítil touhu stát se spisovatelem a s obdivem četl dál tvorbu tohoto autora. Své nadšení přenesl i na kolonisty, kteří cítili, že s ním mají mnoho společného. V červenci 1925 se Makarenkovi konečně podařilo zjistit adresu, kde Gorký pobýval a poslat mu dopis za celou kolonii. Dopis byl srdečně přijat, a tak započala doba korespondence mezi Makarenkem a Gorkým. Dopisy nepsal pouze sám Makarenko, ale i kolonisté, kteří psali za každý oddíl svůj vlastní dopis. Gorký jim nabízel hmotnou pomoc, ale tu Makarenko odmítal, neboť si myslel, že by to bylo znevážení celého vztahu kolonistů k němu. Ti si ho cenili proto, že se k nim choval s úctou jako k normálním lidem a ne jako ke zločincům.²⁶

Jak už bylo jednou zmíněno, v době občanských válek byla bezprizornost závažným problémem, proto vznikalo velké množství ústavů a kolonií, které se měly o tyto děti a mládež postarat. Byly však považovány spíše za vězení a chovanci se opakovaně snažili z těchto zařízení uniknout. Ve velmi špatném stavu byla i kolonie, kde Anton přijal práci. Chyběly zde kamna, okna i dveře. Po usilovné práci byla kolonie po pár měsících připravená k nastěhování prvních chovanců. Tvořila je mládež, která si už prošla těžkými životními situacemi a následně se ubírala špatným směrem – děti a mladiství kradli, podváděli, nechodili do školy.²⁷

Pokud chceme vylíčit působení Antona v kolonii, musíme vycházet zejména z *Pedagogické poemy (Педагогическая поэма, 1933-1935)*, z nejslavnějšího díla, které kdy napsal. Nelze z něj však vycházet ve všech pasážích, neboť je to literární dílo, v němž autor pracoval jak s pravdivými událostmi, tak s literární fikcí.

Například v knize k některým událostem uvádí přesná data, ale když je srovnáme s tím, kdy se události staly doopravdy, jsou tam posuny o několik let. První oddíl kolonistů byl vytvořen v roce 1921, v *Pedagogické poemě (Педагогическая поэма 1933-1935)*, je však uveden rok 1923. Makarenko za celou existenci kolonie nahromadil nesmírné kvantum poznámkových materiálů, ze kterých musel vybrat skutečnosti, které následně

---

²⁶ PECHA, Libor. *Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999, s 91-95.

²⁷ MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. *Anton Seměnovič Makarenko, jeho život a pedagogická tvorba*, 1950, s. 21.

musel zjednodušit a upravit tak, aby z nich mohlo vzniknout zajímavé dílo, které by čtenáře nevyčerpávalo a nevybočovalo od hlavní myšlenkové linie. V knize například chybí událost, kdy Makarenko kvůli studiu v Moskvě opustil kolonii, která se bez jeho přítomnosti začala pomalu rozpadat, což ho donutilo k brzkému návratu. Makarenkova učitelská minulost je v knize úplně přeskočena, což ve čtenáři vzbuzuje dojem toho, že veškeré jeho metody a pokusy vznikaly až v kolonii. V jeho poznámkovém materiálu byl soupis 181 postav, který Makarenkovi sloužil jako pomůcka při psaní knihy. Do knihy vybral 112 osob, přičemž jsou literární jména dost často odvozena ze jmen skutečných: Karabanov – Kalabalin, Burun – Suprun, Bratčenko – Bratkevič atd.²⁸

V knize *Pedagogická poéma (Педагогическая поэма, 1933-1935)*, je považován za velmi důležitý moment, kdy Anton neudržel své nervy na uzdě a udeřil chlapce jménem Zadorov. Vychovatelé v tom samozřejmě viděli výhru násilí ze strany vychovatele a otroctví ze strany provinilců. V době, kdy vychovatelé připouštěli svobodu ve výchově a ztotožňovali se s tvrzením, že trest vychovává otrocka, to byl samozřejmě velmi špatný čin. Pravda ovšem byla taková, že díky tomuto přestupku, který byl proti všem pedagogickým pravidlům, kdy se projevila jeho zloba a statečnost, se změnily postoje chovanců vůči vychovateli. Od této chvíle se všichni Antonovi podřizovali a brali ho více vážně a s respektem.²⁹

Zadorov působil jako nejkladnější člen kolonie. Ve skutečnosti byl však vytvořen složením kladných rysů několika chovanců. V reálu tedy Zadorov neexistoval a Makarenko ho tedy nemohl zmlátit.³⁰

Kolonie byla rozdělena jako na vojně na oddíly. V lednu 1921 bylo v kolonii pouze osm chovanců, poté Anton nějaký čas nechtěl přijímat další kvůli nedostatečnému množství oblečení a obuvi. Až v průběhu března přibývali další členové. V lednu 1921 A. S. Makarenko rozšířil kolonii o několik vychovatelů. Společně si zvolili nové pravidlo, že nebudou zkoumat minulost svěřenců a poprosil komisi pro mladistvé, aby s novými chovanci neposílala informace o nich. Každý večer měli kolonisté nějaké zpestření

---

²⁸ PECHA, Libor. *Krutá poéma: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999, s. 62-63.

²⁹ MAKARENKO, Anton Semenovič. *Pedagogická poéma*. 2. vyd. v SPN. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953, s. 14.

³⁰ PECHA, Libor. *Krutá poéma: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999, s. 62.

v podobě hraní divadelních výstupů nebo v podobě předčítání knih. Četli si povídky Maxima Gorkého, který v nich vyvolal přízeň, a i když neměli příliš šťastný životní začátek, dal jim pozitivní vyhlídky do budoucna a věřili, že se vše může obrátit k dobrému. V den, kdy měl Maxim Gorký narozeniny, tedy 28. března 1921, změnili název na kolonii Gorkého.³¹

Je nutno říci, že díky neskutečné lásce k dětem a víře, že se každý dokáže změnit, se mu změna ve většině případů dařila. Aby prostory kolonie nebudily dojem toho, že jsou chovanci ve vězení, Makarenko zlikvidoval vše, co by vězení mohlo připomínat. Areál už neobklopovaly ostnaté dráty a nehlídali tam ozbrojení muži. Když se někdo rozhodl utéct, tak mohl, v této době však bylo vykazání z kolonie asi největším potrestáním.³²

V létě roku 1922 zažádal Makarenko o přijetí do studia na Ústředním institutu organizátorů lidové osvěty v Moskvě (viz příloha 5). Tento tah je často považován za únik od rozpracovaného díla. Není však nikomu jasné, zdali odchod z kolonie byl opravdu úprkem a nebo dalším pedagogovým experimentem. Na studiích nestrávil příliš dlouhou dobu, poněvadž mu za necelé dva měsíce přišel dopis, ve kterém ho jeho nadřízení žádali, aby se vrátil zpět, neboť se systém bez jeho přítomnosti začal hroutit. Po Makarenkově návratu se opět vše vracelo zpátky do zajetých kolejí. Kolonie měla v té době více jak sto deset chovanců a více jak sto padesát jich převychovaných vrátila zpět do normálního života.

V roce 1925 Anton napsal první telegram Maximu Gorkému s dotazem, zda by se stal patronem kolonie, která je po něm pojmenovaná. Gorkij s žádostí s radostí souhlasil i přesto, že zjistil, že kolonie má v názvu jeho jméno již dávno. Tuto dobu můžeme tedy označit jako začátek budování jejich přátelství. V příštích letech si pravidelně dopisovali a jejich vztah se více upevňoval.³³

Díky zručné organizaci hospodářství a těžké dřině kolonistů byl hmotný stav kolonie Gorkého vynikající. Měli dostatek obilí, zeleniny, vlastnili krávy, vepře a chlubili se

---

³¹ PECHA, Libor. *Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999, s.72-75.

³² PECHA, Libor. *A.S. Makarenko - ze života a díla revolucionáře v pedagogice*: Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. s. 10.

³³ Tamtéž s. 77.

rozsáhlými sady. I přes všechno hmotné bohatství však Makarenko pociťoval, že vnitřní rozvoj kolonie se zastavil, že kolonisté už nejeví takové zaujetí a snahu. Domníval se, že pokud to takhle zůstane, kolonie se bude mít hmotně líp a líp, ale bude to klidný život bez úsilí a bez hledání ideálů. Pochopil, že vše závisí na ustrnutí, jež v existenci kolektivu nesmí být dopuštěno. Shodou náhod mu bylo navrženo, aby převzal kolonii pro mladistvé provinilce v Kurjaži. Nacházelo se zde na 280 nezaopatřených dětí, přičemž tato kolonie byla ve velmi špatném stavu: vše bylo rozkradeno, děti nosily roztrhané oblečení, jejich návyky včetně těch hygienických byly nulové. Vychovatelé si nedokázali vytvořit nějaký systém, který by je dokázal zkrotit, čas trávili spíše ve svých pokojích se strachem z chovanců. Škola zde nebyla a děti zde pouze nocovaly a obědvaly. A tak se Antonovi seslal nový úkol: „Dobýt Kurjaž!“ V roce 1926 se tedy gorkovci, tak si kolonie s hrdostí říkala, přestěhovali do zašpiněných budov. I přes velké obavy, jaký vliv budou mít zdejší kolonisté na gorkovce, vše probíhalo v pozitivním směru a duch vytvořený v kolonii Gorkého se pomalu přemístil do chaotického Kurjaže. V červenci 1927 byl Makarenko jmenován školitelem všech dětských domovů v charkovské oblasti.³⁴

2.4 Komuna Dzeržinského

V roce 1927 ukrajinští čekisté rozhodli, že za našetřené peníze zřídí pomník svému nedávno zesnulému veliteli Felixovi Edmundoviči Dzeržinskému – komunu pro bezprizorné děti. Nedaleko Charkova vybudovali nádhernou budovu a dílny a Anton dostal za úkol komunu přichystat k otevření. Poté řídil kolonii Gorkého i komunu Dzeržinského.³⁵

Dobová literatura prezentovala Čekisty jako mechanický typ člověka, který neměl právo na velmi důležité a zásadní city, jako je láska, soucit či lítost. Makarenko v nich viděl někoho, koho chtěl sám v průběhu osmi let v kolonii vychovat, jejich vlastnosti se shodovaly s jeho představami o dokonalém novém člověku. V dnešní době, kdy jsme již obeznámeni s fakty, kolik lidí kvůli čekistům přišlo o život, je až neuvěřitelné, jaké

---

³⁴ MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. *Anton Seměnovič Makarenko, jeho život a pedagogická tvorba*, 1950 s. 30-32.

³⁵ Tamtéž, s. 33.

mínění o nich měl Makarenko.³⁶

Makarenkovy metody a způsoby výchovy byly zpočátku schvalovány a podporovány. Ale vše není věčné a někteří členové Lidového komisariátu vzdělání SSSR jeho způsoby brali jako chybné. Mnoho pedagogů nesouhlasilo s tímto vojenským řádem a přísnou disciplínou označovali za velitelskou pedagogiku. Souhlasili s volnou výchovou, kdy by pedagog neměl užívat příkazy, donucování a zákazy. Anton svoji kolonii miloval jako nic na světě, dělala ho šťastným i ve chvílích, kdy to neměl lehké. Myšlenka o tom, že by o ni měl někdy přijít, byla tou největší noční můrou. Ale netrvalo dlouho a v roce 1928 byl Anton pozván do Lidového komisariátu, aby podal hlášení o své práci. Rada jeho metody velmi zkritizovala a Anton byl zbaven řízení kolonie Gorkého. V létě téhož roku přijel z Itálie Maxim Gorkij a navštívil kolonii Gorkého, Anton už však pracoval pouze v komuně Dzeržinského, ale po kolonii, která byla po Maximovi pojmenovaná, přítele provedl a vše mu ukázal. (viz příloha 7) Když Maxim odjel, Anton už se v Kurjaži ani jednou neukázal. Po jeho odchodu z kolonie Gorkého se tam vše změnilo k horšímu. Ve vedení se vyměnilo několik nadřízených, kolonisté opět kradli a často utíkali, nepřítomnost jeho osoby chyběla ve všech směrech.³⁷

Od roku 1928 do roku 1935 pracoval Anton v komuně Dzeržinského, kam přivedl skupinu nejlepších chovanců z kolonie Gorkého i s několika vychovateli. (viz příloha 12) Anton zde vytvořil mimořádný ústav s bezchybnou organizací a znamenitými výsledky. Zanedlouho byly vyčerpány finance na udržování komuny, proto se zde rozběhla výrobní činnost, díky které každý měsíc vzrůstaly úspory. Za tyto prostředky byly postaveny dvě továrny vyrábějící elektrické vrtačky a fotografické přístroje. V roce 1931 Antona zastihla zpráva o smrti jeho matky. V roce 1932 se komuna opět rozrostla, neboť byla zahájena výroba fotoaparátů značky FED.³⁸

Ačkoliv byla výroba důležitá, ve směru výchovné činnosti byla spíše na škodu. Anton

---

³⁶ PEŠKOVÁ, Michaela. *Idea "nového člověka" v ruské literatuře 20. a 30. let 20. století*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2012, s. 106.

³⁷ MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. *Anton Seměnovič Makarenko, jeho život a pedagogická tvorba*, 1950, s. 33-34.

³⁸ PECHA, Libor, ed. *A.S. Makarenko: pedagog, spisovatel, člověk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 290.

už nebyl hlavním nadřízeným, od roku 1932 byl pouze vedoucím pedagogické části. Ve svých metodách a požadavcích musel velmi slevit a byl pomalu odstrkován do pozadí.³⁹

2.5 Poslední léta Makarenkova života

V listopadu roku 1933 se u Makarenka objevila nemoc srdce a odjel na léčení do kislodovských lázní. V roce 1934 po úspěchu *Pedagogické poemy* (*Педагогическая поэма, 1933-1935*) a možná i díky svému dobrému druhu Maximu Gorkému byl přijat do Svazu sovětských spisovatelů SSSR. O rok později byl ustanoven do funkce náměstka náčelníka oddělení pracovních kolonií Lidového komisariátu vnitra Ukrajiny v Kyjevě. Na podzim v roce 1935 se oženil se svou láskou Galinou Stachijevnou Salkovou (1891—1962), se kterou se znal už z dob, kdy pracoval v kolonii Gorkého; Galina byla předsedkyní charkovské komise pro péči o mladistvé.⁴⁰

V roce 1939 Makarenko koupil byt v Moskvě, kam se přestěhoval se svojí rodinou. Makarenkova touha žít v Moskvě se stala skutečností. Slovem rodina byla myšlena jeho žena s jejím synem z prvního manželství a Makarenkova neteř. Téhož roku Antona vlada vyznamenala řádem Rudého praporu práce. Byl to muž, který miloval svou práci celým svým srdcem a na odpočinek ani nepomyslel, i když by ho kvůli svému zdravotnímu stavu opravdu potřeboval. Celý život své srdce namáhal nadměrným pracovním vyčerpáním, kdy se přes den zabýval vychovatelskou prací a v noci psaním. Několikrát ztratil vědomí a i přes striktní zákaz pracovat v takovém tempu si nedal říct. 1. dubna 1939, když se vracel vlakem z domu odpočinku pro spisovatele do Moskvy, jej náhle přepadl srdeční záchvat, který se mu stal osudným. Na pohřeb se s ním přišly rozloučit tisíce lidí, ze všech zákoutí země přijeli jeho chovanci, kteří byli inženýři, lékaři, novináři, pedagogové a studenti vysokých škol.⁴¹

Za všechny Makarenkovy odchovance pronesl řeč ten, který k němu měl nejbliže, Semjon Afanasjevič Kalabalin, postava *Pedagogické poemy* Karabanov. Jeho slova

---

³⁹ PEČHA, Libor, ed. *A.S. Makarenko: ze života a díla revolucionáře v pedagogice*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975, s. 268

⁴⁰ Tamtéž s. 271.

⁴¹ MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. *Anton Seměnovič Makarenko, jeho život a pedagogická tvorba*, 1950, s. 52.

byla: „Ztráta je nenahraditelná, tragická, nelze vyjádřit slovy to, co by bylo třeba. Mně i tisícům jiných soudruhů dal cestovní příkaz do života, ale do jakého života! Mluví se dosti těžko. Jestliže se nedostává slov, odpovíme činy. Sbohem, otče!“⁴²

Ještě je nutné podotknout, že Makarenkovo mínění o bolševické revoluci není úplně jasné. Na konci dvacátých let se chopil vedení komuny Dzeržinského, která byla v rukou čekistů, což byla mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží, stala se základem sovětské bezpečnostní policie GPU (Státní politická správa), v jejíchž orgánech Anton končil svou kariéru. Makarenkova spolupráce s bezpečnostními složkami by se dala označit příslovím „Chceš-li s vlky býti, musíš s nimi výti.“ Pro jeho osobu bylo určitě lepší volbou s těmito lidmi spolupracovat, než se od nich nechat zahubit. Také víme, že ačkoliv se Anton celý život nepřikláněl k žádné straně, v únoru 1939 si podal přihlášku do Komunistické strany, což v té době nebyl snadný proces. Žadatel musel být řádně prověřen, musel projít pohovorem a bylo potřeba alespoň pět ručitelů, kteří byli členy strany minimálně deset let. Jak by to vše dopadlo, však nevíme, protože Anton podlehl zástavě srdce. Už v roce 1938 se šířilo, že má být Anton zatčen, co by se tedy stalo, kdyby jeho žádost byla zamítnuta? Mohlo by se stát, že by v něm objevili nepřítel, když jeho bratr žil v emigraci. Zda se smrtí zachránil před horším osudem, už se můžeme pouze jen domnívat.⁴³

---

⁴² PECHA, Libor. *Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999, s. 7.

⁴³ Tamtéž, s. 10.

3 Dílo A. S. Makarenka

„Děláte překrásnou práci, jež musí vydat nádherné plody, jste obdivuhodný člověk a právě takový, jakých Rusko potřebuje! Jaký jste krásný člověk, jak krásná je lidská síla!“⁴⁴

(Z dopisů od Gorkého psaných v letech 1926–1928)

Literární dědictví Antona Semjonoviče Makarenka je velmi rozsáhlé. Jak už bylo zmíněno, Anton miloval knihy a čtením trávil většinu svého času. Už od dětství byl jeho vzor světově uznávaný spisovatel Maxim Gorký, se kterým se v budoucnu stali přáteli. Už v době, kdy navštěvoval kremčungskou školu, psal básně, ve kterých si dělal legraci ze spolužáků nebo učitelů. V roce 1914 napsal svoji první povídku *Hloupý den* (*Глупый день, 1914*), kterou poslal Maximu Gorkému; ten ji po přečtení nazval jako velmi slabou a literárně nevyspělou a ukončil to slovy, ať napíše něco jiného. Po této odpovědi se Anton po dlouhou dobu psaní nevěnoval a byl si vědom toho, že má před sebou ještě kus práce a že je potřeba se ještě hodně věcí naučit, aby o sobě mohl říct, že je spisovatel.⁴⁵

V roce 1925 začal Anton psát *Pedagogickou poemu* (*Педагогическая поэма, 1933-1935*). (viz příloha 10) Již od mládí bylo jeho snem stát se spisovatelem, první knihu *Pochod třicátého roku* (*Марш 30 года, 1932*) se mu však podařilo vydat až v roce 1932. Děj se odehrává v době, kdy byl Anton vedoucím komuny Dzeržinského a kolonie Gorkého. V této době, kdy již vydal první knihu, stále pracoval na svém nejznámějším díle, *Pedagogická poema* (*Педагогическая поэма, 1933-1935*). Povídka *FD-1* (*ФД-1, 1932*), která popisovala život v komunitě a vyrábění elektrických vrtaček, se vydání nikdy nedočkala, ale její neúplný rukopis se zachoval. Téhož roku začal psát knihu *Pokus o metodiku práce v dětské pracovní kolonii*, kterou bohužel nedokončil – napsal pouze předmluvu, úvod a jednu kapitolu. Dále napsal pro *Sborník k pátému výročí komuny Dzeržinského* článek *Pedagogové krčí rameny* (*Педагогу пожимают плечами, 1932*). Měl pocit, že díla pod jeho jménem byla nespravedlivě odbývána, proto zkusil psát pod pseudonymem Andrej Galčenko. V roce 1933 zaslal pod tímto

---

⁴⁴ MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. *Anton Seměnovič Makarenko, jeho život a pedagogická tvorba*, 1950. Cit. dílo, s. 21.

⁴⁵ BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerkžizni i tvorčestva*. Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951, s. 23.

jménem do celostátní soutěže divadelní hru *V tónině dur* (*Мажор, 1933*), pro kterou se porota rozhodla; tato hra vyšla v tištěné podobě v roce 1935. V roce 1933 byl poprvé uveřejněn první díl *Pedagogické poemy* (*Педагогическая поэма, 1933-1935*). O rok později napsal článek *Naše historie* (*Наша история, 1934*), který byl uveřejněn v novinách *Stalinec* a téhož roku dokončil i druhý díl *Pedagogické poemy* (*Педагогическая поэма, 1933-1935*), který vyšel knižně v roce 1935. V roce 1935 napsal *Metodiku organizace výchovného procesu* (*Методика организации воспитательного процесса, 1935*). Zde je hlavním znakem práce, úzká spjatost pedagogické teorie a praktických zkušeností z výchovy dětí a mládeže. Autor zde zdůrazňuje, že kolektiv je důležitý prostředek výchovy a ukazuje kázeň jako výsledek výchovného procesu. V roce 1936, kdy umřel Maxim Gorkij, píše článek *Maxim Gorkij v mém životě* (*Максим Горький в моей жизни, 1936*). O rok později vyšel třetí díl *Pedagogické poemy* (*Педагогическая поэма, 1933-1935*) a začíná psát román *Cesty pokolení* (*Пути поколения, 1936*). V roce 1937 píše povídku *Čest* (*Честь, 1937*), ve které byli vyobrazeni Makarenkovi rodiče a popsáno místo, kde strávil své dětství, a dokončuje *Knihu pro rodiče* (*Книга для родителей, 1937*), kterou psal společně se svou ženou G. S. Makarenkovou. Rodinná výchova a úloha rodiny ve výchově byly nejméně propracovanými otázkami v pedagogice a Anton považoval za svou povinnost se těmito tématům věnovat. *Knihu pro rodiče* (*Книга для родителей, 1937*), která byla poprvé zveřejněna v roce 1937 v časopise *Krasnaja nov*, je považována za Makarenkovo druhé nejpovedenější dílo. Kniha je rozdělena do devíti kapitol, každá kapitola je zaměřena na jeden z problémů rodinné výchovy, přičemž je u každé kapitoly uveden příklad, jak lze daný problém vyřešit. Anton měl z psaní této knížky strach, neboť se ani v ruské, ani ve světové literatuře nevyskytovala kniha podobná, tudíž se neměl od koho inspirovat, jak takovou knihu napsat. Knihu chtěl napsat ve čtyřech dílech, náhlá smrt mu však dovolila dokončit pouze jeden, v němž se zabýval strukturou rodiny a rodinou jako kolektivem a rozebíral příčiny, které mohou rodinu narušovat. Téhož roku vychází všechny tři díly *Pedagogické poemy* (*Педагогическая поэма, 1933-1935*) v jednom svazku. V roce 1938 dokončil povídku *Vlajky na věžích* (*Флаги на башнях, 1938*), která byla zveřejněna v časopise *Krasnaja nov* a která se poté dočkala i samostatného vydání.⁴⁶

---

⁴⁶ MAKARENKO, Anton Semenovič. *Pedagogická poema*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953, s. 574-577.

Nenajde se jiné dílo, nad kterým by Anton strávil tolik svého času, jako nad knihou *Pedagogická poema (Педагогическая поэма, 1933-1935)*. Bral ji jako velmi důležitou součást svého života. V průběhu tvorby této knížky byl po celou dobu jeho rádcem Maxim Gorký, se kterým vše konzultoval a který poté dopomohl knize k vydání. Anton pečlivě zkoumal charaktery svých svěřenců, podle nichž vytvářel literární postavy. Dílo obsahuje události z kolonie Gorkého, od zakládání kolonie až po podrobný popis výchovných metod v praxi.⁴⁷

Když knihu čteme, mnohdy nás napadne, jestli se to všechno opravdu stalo. Sám Anton k této otázce pronesl, že: „*Není hřích v uměleckém díle někdy nadsadit, vykonstruovat fakt, a Pedagogická poema – to je přece umělecké dílo.*“⁴⁸

---

⁴⁷ PECHA, Libor. *A.S. Makarenko: pedagog, spisovatel, člověk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 180.

⁴⁸ PECHA, Libor. *Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999. Cit. dílo, s. 62.

4 Výchovné technologie a procesy A. S. Makarenka

„Nového člověka je třeba dělat novým způsobem“

Anton Semjonovič Makarenko, 1920

Slovo, které charakterizuje Makarenkův systém, je převýchova, Makarenkovým úkolem nebylo vychovat své svěřence od malých dětí, ale převychovat je a odstranit veškeré jejich špatné zvyky. Jeho cílem bylo z bezprizorného vandráka vytvořit nového člověka s dostatečným vzděláním, který se nebude bát práce, bude mít způsobilé chování a dokáže se začlenit do společnosti. Stručně řečeno, z bezprizorného vytvořit vzorného občana. Dle Makarenka je zásadním krokem stanovit si cíle, kterých chceme dosáhnout, a které povedou člověka správným směrem; pokud se nestanoví, člověk ustne a jeho život bude pořád stejný, bez vývoje k lepšímu.

Makarenko, který byl náležitě seznámen se starou, neboli klasickou, pedagogikou, v ní nenalezl správné řešení výchovných problémů, které před ním stály. Proto tyto teorie zamítl a pokusil se hledat nové a efektivnější způsoby výchovy. Jeho cílem, který si stanovil, bylo vychovat společenského člověka bojujícího za svou lepší budoucnost, který by se nebál práce a kolektivu.⁴⁹

Byl si jistý, že není žádné univerzální pravidlo, jak vychovat jedince, ale byl přesvědčen o tom, že výchova má působit prostřednictvím kolektivu, vycházet z něj. Pro zrod kolektivu jsou dle Makarenka nezbytná nadřazená osoba, určitá kolektivní činnost a určitý vývoj.⁵⁰

Dle Makarenka by měl mít každý kolektiv hlavního vedoucího, který odpovídá za to, aby kolektiv fungoval tak, jak fungovat má, zvládal veškeré problémy, byl obětavý ve prospěch kolektivu a aktivní ve všech činnostech. Další důležitou podmínkou pro správnou funkčnost kolektivu je pedagogický kolektiv složený z lidí, kteří se vzájemně

---

⁴⁹ MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. *Anton Seměnovič Makarenko, jeho život a pedagogická tvorba*, 1950 s. 26.

⁵⁰ PECHA, Libor, *A.S. Makarenko: pedagog, spisovatel, člověk*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, s. 279.

doplňují ve svých vlastnostech a schopnostech: učitelé-začátečníci, pokročilí, ženy, muži, mladí a nebo učitelé staršího věku. Pro vznik kolektivu je potřeba skupina lidí, čas a určité podmínky. Makarenko vznik kolektivu rozčlenil do několika etap, kdy se skupina lidí promění z výchovného objektu ve výchovný subjekt a současně v kolektiv. Tempo vzniku kolektivu souvisí s mnoha okolnostmi. Velký vliv má vzdělanost hlavního nadřízeného, jeho metody a zkušenosti. Dále vše závisí na sestavě skupiny, věkovém rozmezí členů, počtu členů, zastoupení ženského a mužského pohlaví a společných zájmů.⁵¹

1.1 Kolektiv

Makarenko bral sovětskou společnost jako ten největší kolektiv, do kterého měl za úkol začlenit své chovance. Všichni chovanci v komunitě byli bráni jako celý kolektiv, který se pak členil na kolektivy menší neboli základní. Správně fungující základní kolektiv vypadal tak, že všichni členové byli trvale spojeni prací, kamarádstvím, každodenním společným životem a náhledem na svět. K rozdělení chovanců sloužilo několik kritérií. Jelikož byla práce na první příčce, jako první bylo pracovní začlenění. Druhým aspektem byl věk chovanců, který se měl lišit, v každé skupině měly být různé věkové kategorie. Rozřazení prováděl nadřízený kolonie, tedy sám Makarenko. Později tuto pravomoc měli všichni velitelé oddílů. Každý oddíl tvořilo sedm až patnáct osob. Skupiny byly stálé a dočasné. Dočasné skupiny byly vytvořeny pouze na týden. Každá stálá jednotka vlastnila ložnici nebo několik ložnic vedle sebe. Jídelnu navštěvovaly všechny oddíly. Když si vzpomeneme na Makarenkovy učiteléské začátky v Dolinské, tak už na tomto místě poprvé žáky rozdělil do oddílů podle druhu prováděné práce. V celé komunitě byl jeden stejnokroj, který nosili všichni chovanci; rozlišovali se pouze názvem nebo číslem skupiny, do níž jednotlivci patřili. Nošení stejnokrojů mělo na chovance pozitivní vliv, neboť cítili, že jsou zařazeni do konkrétního kolektivu a že jsou jeho součástí.⁵²

1.2 Samospráva svěřenců

V každém oddílu byl jmenován pedagogickým kolektivem nebo ostatními členy oddílu

---

⁵¹ Tamtéž s. 209-211.

⁵² MAKARENKO, Anton Semenovič. *Vybrané pedagogické spisy*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství, 1954, s. 121.

velitel. Mnoho lidí bralo Makarenkův systém jako diktaturu, která jedince do všeho nutila a vše jim přikazovala. Makarenko sice byl vedoucí kolonie, ale svou moc používal jen v nezbytných případech. Veškerá rozhodnutí byla volbou členů samosprávy, respektive chovanců, kteří si své zástupce sami zvolili. Každý velitel měl svého zástupce a volby se konaly každých tři až šest měsíců. Velitel byl podřízen pouze pedagogickému vedoucímu a radě velitelů, jíž byl sám členem. Dále se svolávalo společné shromáždění, na kterém mohl kdokoliv z chovanců pronést svůj názor. Při radě velitelů docházelo k diskusi o všedních úkolech kolonie a pořádkové kompetenci, při které určili trest pro jedince, který něco provedl, nebo v horším případě rozhodli o jeho vykázaní z kolonie.⁵³

1.3 Perspektivní linie

Jedná se o jeden z hlavních principů Makarenkova výchovného myšlení. Těsně souvisí s principem pedagogického optimismu. Perspektivní linie bere Makarenko jako jádro výchovy. Soustava těchto linií, to je nezvyklé plánování cest každého chovance i kolektivu. Pedagogickou perspektivu člení na blízkou, střední a vzdálenou. Je zde velmi podstatné kolektivní smýšlení svěřence. Je důležité přijmout linie vztahující se na celý kolektiv. Vždy musí u každé linie dojít k posunu vpřed. Nikdy nesmí dojít k ustrnutí, neboť ustrnutí oslabuje výchovný proces i cíle. Při ustrnutí se pedagog dostává do situace, kdy se jeho metody stávají neúčinnými. Blízká perspektiva se dá nazvat jako dětská, je to optimistický rozhled pro děti do patnácti let. Tato perspektiva má u jedince vyvolávat touhu po uspokojení potřeb, které vnímá jako důležité. Úkolem pedagoga je poskytnout chovanci blízkou perspektivu, ke které bude mířit, a pomocí jiných linií upravovat jeho chování, například při návštěvě divadelního představení, nebo při dobré večeři. Střední perspektiva se charakterizuje svou delší vzdáleností než ta předešlá, například dovolená, svátky. V této perspektivě už je důležitá kolektivní perspektiva v podobě stejného cíle. Vzdálené perspektivy jsou cíle, ke kterým míří celý výchovný institut, ale i celý stát. Jako podstatnou vzdálenou perspektivu Makarenko viděl budoucnost Sovětského svazu, protože se týkala všech občanů. Je důležité pokud se perspektiva naplní a cíl dosáhne, určit si cíle nové.⁵⁴

---

⁵³ MAKARENKO, Anton Semenovič. *Vybrané pedagogické spisy*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelstvo, s. 21.

⁵⁴ MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. *Anton Seměnovič Makarenko, jeho život a pedagogická tvorba*, 1950, s. 60.

Jako příklad můžeme uvést úryvek z knihy *Pedagogická poema (Педагогическая поэма, 1933-1935)* z kapitoly s názvem *Krušné dny*. Ta líčí smutnou událost, kdy se jeden z kolonistů, Čobot, oběsil s úmyslem spáchat sebevraždu, lékařům už se ho však nepovedlo zachránit. Makrenko zde píše: „*Na zpáteční cestě jsem se zahloubal nad cestami naší kolonie. V plné velikosti vyvstala před mýma očima jakási hrozná krize, a kamsi do propasti se hrozily zřítit hodnoty pro mne nepochybné, hodnoty živé a žijící, vytvořené jako zázrak pětiletou prací kolektivu, jehož výjimečné ctnosti jsem si nechtěl ani ze skromnosti sám před sebou skrývat. Představil jsem si sílu kolektivu kolonistů a najednou jsem pochopil, oč jde: nu ovšem, že jsem na to už dávno nepřišel. To všechno způsobilo zastavení, ustrnutí. V životě kolektivu nesmí dojít k zastavení. Zaradoval jsem se jako dítě: jaká nádhera! Jaká kouzelná, strhující dialektika! Svobodný, pracující kolektiv nemůže zůstat na místě. Formou života svobodného lidského kolektivu je pohyb vpřed, formou smrti – zastavení.*“⁵⁵

1.4 Pedagogický optimismus

„*Skutečným podnětem lidského života je zítřejší radost.*“⁵⁶ Uvedené moudro lze nazvat jako heslo, které provázelo všechnu Makarenkovu pedagogickou činnost. Optimistické myšlení čiší z celého převýchovného systému a blízce souvisí s již zmiňovanými perspektivními liniemi. Optimismus nalézal v dílech u svého literárního vzoru Maxima Gorkého. Makarenkův optimismus spočíval v jeho nekonečné víře ve výchovu a výchovné metody. Není však pravda, že by byl Anton optimistou v takové míře, že by dokázal ignorovat nedokonalosti a problémy, které se jako v každé práci objevovaly i v té jeho. Nikdo není dokonalý, a tak se i Makarenko dopustil chyb ohledně výchovy.

1.5 Pedagogický humanismus

I tento princip je spojen s předešlými principy, se kterými tvoří fungující celek, přičemž pokud se jeden z principů vynechá, systém přestane fungovat. Pedagogickým humanismem je u Makarenka myšlen jeho postoj k člověku jako jedinci, i když středem jeho pozornosti byl kolektiv. Makarenko se nikdy nezabýval minulostí svých svěřenců,

---

⁵⁵ MAKARENKO, Anton Semenovič. *Pedagogická poema*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953. Cit. dílo, s. 306-307.

⁵⁶ MAKARENKO, Anton Semenovič. *Vybrané pedagogické spisy*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství, 1954, s. 56.

na každého se díval jako by nikdy nic nespáchal. Zaobíral se hlavně jejich vyhlídkami do budoucnosti.⁵⁷

1.6 Uvědomělá kázeň

Podle Makarenka je důležité, aby se trest stal trestem a ne utrpením. Cílem trestů není způsobit fyzickou bolest. Trest má význam pokud viník ví, co a z jakého důvodu od něj kolektiv požaduje. Trest má vychovávat, potrestaný musí vědět, kvůli čemu je potrestán a musí chápat význam trestu. Mezi závažné prohřešky se řadila krádež, opilství a šikana. Pokud se přestupku dopustil nový chovanec, bylo mu nejdříve domluveno a následně vše vysvětleno; pokud kradl někdo, kdo už v kolonii nějakou dobu pobýval, trest byl velmi přísný, někdy hrozilo i vyřazení z kolonie.⁵⁸

Jako ukázkou můžeme uvést rozhovor z knihy *Pedagogická poema (Педагогическая поэма, 1933-1935)* mezi Makarenkem a inspektorkou lidového komisariátu vzdělání Ljubou Saveljevnu Džurinskou, která přijela do kolonie, aby si pohovořila o systému kázně. „*Vy tedy nepopíráte, že ukládáte tresty? Trestáte prý zvláštním vězením, říká se, že vězníte o chlebu a vodě?*“ Makarenko odpověděl: „*O chlebu a vodě nevězním, ale oběd někdy nedám. A tresty? I vězení někdy ukládám, ovšem nikoli v karceru, ale v mé pracovně. Máte správné informace.*“⁵⁹

1.7 Práce

„*Správnou sovětskou výchovu si nemůžeme představit jako výchovu bez práce. Práce byla vždy základem lidského života a kultury. Proto i ve výchově musí být práce jedním z hlavních prvků.*“⁶⁰

(A.S. Makarenko)

Makarenko osvědčil to, že práce bez současně probíhajícího vzdělání a společenské a politické výchovy, je neutrální proces, který nepřináší žádný prospěch. K pracovní

---

⁵⁷ JÚVA, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 1997, s. 48.

⁵⁸ MAKARENKO, Anton Semenovič. *Vybrané pedagogické spisy*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství, 1954, s. 36.

⁵⁹ MAKARENKO, Anton Semenovič. *Pedagogická poema*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953. Cit. dílo, s. 292.

⁶⁰ MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. *Anton Seměnovič Makarenko, jeho život a pedagogická tvorba*, 1950. Cit. dílo, s. 83.

výchově se Makarenko dostal v kolonii Gorkého, kde byla práce nutná k získání jídla a k celkovému přežití. Později, když Anton viděl, jaký vliv má na chovance práce, zařadil ji do svého systému výchovy. Zastával názor, že práce musí být propojena s ostatními složkami výchovného systému a chtěl, aby si svěřenci k práci vybudovali vztah a nebrali ji jako nepotřebnou povinnost. Chovanci si následně byli vědomi toho, že pokud se bude dařit jejich hospodářství, zlepší se jejich finanční situace. Makarenko zastával názor, že společná pracovní námaha, práce v kolektivu a stálá vzájemná pracovní závislost lidí může vybudovat správný postoj člověka k člověku.⁶¹

Veškeré již zmiňované metody vznikaly v průběhu Makarenkova života, tedy v průběhu několika let. Nevznikly z dlouhodobého přemýšlení, ale zrodily se v reálných situacích, kterým Makarenko musel čelit a snažil se je vyřešit.

---

⁶¹ Tamtéž, s. 84-85.

5 Analýza výchovného systému A. S. Makarenka

Dle Makarenka výchovně-vzdělávacích cílů dosáhneme zásluhou souboru prostředků, kde je základem kolektiv, práce a režim, jak jsme viděli v předcházející kapitole.⁶²

Makarenko ve své činnosti ukázal velmi efektivní systém pedagogické výchovy pro mládež. Za podstatné pokládal dobrou organizaci a prvky vojenské kázně. Propojil hru, výuku, práci a vojenský řád. V přístupu k dětem vyzdvihoval zejména princip humanismu a optimismu, který tkví na úctě k žákově osobnosti. Velmi podstatný pro něj byl kolektiv, tedy výchova kolektivu kolektivem. Věřil, že každý jedinec je iniciátorem svého života a že na každém závisí i budoucnost celého kolektivu. Podle Makarenka by se chovanec měl zaměřovat na pojmy jako je čest, pracovitost, povinnost, spolehlivost, disciplína, řád, vzájemné porozumění a podpora, měl by se dokázat podřídit svému vedoucímu, být zdvořilý, dobrý i přísný, v závislosti na dané situaci. Měl by být schopen se ovládat, být veselý a připravený bojovat a budovat si nový život a hlavně milovat život. A takový by neměl být pouze v budoucnosti, k níž v myšlenkách směřuje, ale v každém přítomném okamžiku.⁶³

Makarenko slučoval teorii s četnými praktickými zkušenostmi. V kolonii Gorkého a v komunitě Dzeržinského prosazoval svůj kolektivní výchovný systém, který byl založen, jak už bylo zmíněno, na režimové metodě.⁶⁴

Věřil v ideál nového státu a nového sovětského člověka, kterého chtěl svými metodami vychovat. Byl to vášnivý pedagog, který chtěl změnit situaci ve výchově. Vzhledem k okolnostem situace a osobním kvalitám studenta věřil, že učitel pokaždé najde svoji vzdělávací techniku, která ve větší míře než techniky ostatní dokáže změnit chování studenta, to znamená najít lepší možnost a sloučit ji s běžnou metodou. Právě variantnost každé metody umožňuje si ji upravit tak, aby byla efektivní pro studenty, kteří neustále porušují disciplínu, i pro ty, jež se prohřešku dopustili poprvé, pro dívky i pro chlapce, ale v každém individuálním případě se zaměřením na konkrétní dítě.

---

⁶² JŮVA, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 1997, s. 49.

⁶³ PSYCHOLOGOS. *Pedagogičeskajasistěma A.S. Makarenko*[online]. ©2009-2017 [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: http://www.psychologos.ru/articles/view/pedagogicheskaya_sistěma_a.s.makarenko.

⁶⁴ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, s. 22.

Nelze jeden a ten samý způsob používat šablonovitě pro různé situace, aniž by se hledaly nejefektivnější varianty nápravy pro daného studenta. Věřil, že nejsou a ani nemůžou být nějaké univerzální pedagogické postupy, věřil, že jsou všechny metody vzdělávání dynamické a závisí na tom, kým, kdy a v jaké konkrétní situaci a na jakého žáka se vztahují.

Jeho systém byl systémem kolektivní výchovy, kde se chovanci měli naučit všechno řešit společně a fungovat jako kolektiv. Dobře vybudovaný kolektiv má dle Makarenka stupňovat síly vychovatele. Jeho hlavním úkolem bylo zejména vychovat z mladých delikventů čestné a pracovité lidi.

Můžeme tedy s určitostí potvrdit, že Makarenko své poslání splnil: lidi vnímané jako odpad společnosti převychoval na pracovité a poctivé občany. Jak už víme, Anton měl s chovanci pevné pouto, které nikdo jiný nemohl a ani nedokázal nahradit. Když si vzpomeneme na situaci, kdy Anton opustil kolonii Gorkého a pracoval pouze v komunitě Dzeržinského, už tehdy pomalu nastal konec kolonie, která se bez přítomnosti Makarenka rozpadala. Neexistoval nikdo takový, kdo by dokázal jít v Makarenkových šlépějích a pokračovat v jeho práci.

6 Aktuální hodnocení Makarenkova odkazu

Makarenko stejně jako Jan Amos Komenský zastával názor, že nikdo není nevychovatelný⁶⁵, a věřil v to, že se každý jedinec může vychovat a vzdělat. Stejně tak věřil v kolektiv. Makarenko ve svých metodách při výchově uplatňoval názor, že člověk si neustále potřebuje dávat nové cíle a neustále se v něčem zdokonalovat, neboť nejhorší variantou je ustrnout a vzdát se svých snů a přání. Význam Makarenkovy práce v pedagogice je neobvykle velký, jeho velká zásluha spočívá v tom, že dokázal spojit humanistické principy vzdělávání dětí s komunistickou myšlenkou. Byl schopen ukázat mladistvým pachatelům i dětem, které ztratily rodinu a nic a nikdo jim nezbyl, nesmírnost a krásu světa, ve kterém je místo pro dobro, přátelství a štěstí, nikoli pouze pro boj o přežití, nespravedlnost a utrpení. Zformuloval několik zásadních myšlenek z oblasti pedagogiky, které jsou pro dnešní dobu velmi cenné. Propojil vzdělávání a práci s běžným životem.

V učebnici *Tvoření univerzálních vzdělávacích procesů na základní škole (Формирование универсальных учебных действий в основной школе)* a v některé doporučené literatuře o morálním rozvoji studentů se podrobně rozebírá význam koncepce L. Kolberga *Spravedlivá komunita (Справедливое сообщество)*, kde mezi sebou studenti udržovali základní a důvěryhodné vztahy, používali demokracii k vytváření všech školních rozhodnutí, dále se tam dočteme o disciplíně atd. Je překvapivé, že v ruských publikacích o vzdělávání se mluví o americkém pedagogovi L. Kolbergovi, nikoli o ruském pedagogovi-revolucionáři. Otázky řešené ve *Spravedlivé komunitě*, už v roce 1927 popsal Makarenko, když rozpracoval svůj vzdělávací systém, ve stejném roce se teprve narodil Kolberg. Samozřejmě, že otázky týkající se řízení a rozvoje výchovných komunit rozpracovali i jiní pedagogové než Makarenko, ale u něj jako u prvního bylo dosaženo viditelných výsledků, neboť z 3000 bývalých pachatelů se nevrátil nikdo k trestné činnosti. Těchto výsledků nedosáhla ani jedna nápravná instituce na světě. Ne nadarmo je nazýván nejen teoretikem ale i praktikem masové a rychlé převýchovy.⁶⁶

---

⁶⁵ WIKIPEDIE. *Jan Amos Komenský*. [online] [cit. 2017-06-01]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Amos_Komensk%C3%BD.

⁶⁶ MAKARENKOFORUM. *Aktualnyje problemy makarenkověděnija v XXI věkě*. [online] [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: <http://makarenkoforum.ru/makarenkovedenie-21-vek>.

Makarenkovy teorie a technologie vzdělávání v kolektivu jsou nejvíce propracované. Makarenkova pedagogika odráží podstatu ruské mentality a ruských tradic, je tedy logické, že by měl být tento muž považován za ruský národní poklad. O to překvapivější je to, že v současných dílech ruských spisovatelů, se moc často nenachází místo pro zmínku o tomto velkém krajanovi, nemluvě o tom, že když jsou jeho ideje realizovány, zcela výjimečně se tam objeví odkaz na tohoto autora. Například v dnešní pedagogické práci je doporučena metoda kolektivní tvůrčí práce, což je kreativní vývoj kolektivu dospělých i dětí na principech společné činnosti a rovnosti. Za propagátora této metody je však uváděn I. P. Ivanov, nesmíme však zapomínat, že ideje o vzdělávání kolektivu, kdy kolektiv tvořili pedagogové a studenti, které spojovala společná práce, byly myšlenkami A. S. Makarenka.⁶⁷

Díla A. S. Makarenka jsou natolik mnohotvárná, že při řešení současných problémů ruské vědy a praxe, v nich lze najít základ pro systematický postup k jejich vyřešení. Jedním z důvodů proč Makarenko v dnešní době není zahrnut mezi důležité osobnosti ruské pedagogiky je bezpochyby to, že ho v současnosti mnoho lidí považuje za tvůrce a ochránce komunistické výchovy. Přičemž často tento negativní názor pochází od lidí, kteří jeho díla neznají a ani nejsou seznámeny s jeho metodami I přes pozitivní výsledky a vytvoření unikátní koncepce v oblasti vzdělávání a výchovy, Makarenko musel strpět mnoho útrap ze strany svých odpůrců. Během svého života byl kritizován ze všech stran. Například pedagogové P. P. Blonskij, V. N. Soroka atd. nepřijali jeho revoluční aktivitu a nadšení v kolektivní formě práce a vzdělávání. Je však jasné, že bez disciplíny a vojenské kázně by se Makarenkovi stěží podařilo vypořádat s mladistvými pachateli. Dále se na konci 80. let opět objevila nelítostná kritika, která Makarenka popisuje jako stalinistu téměř skoro jako architekta Gulagu (Hlavní správa nápravně-pracovních táborů).⁶⁸

Útoky na osobu A. S. Makarenka a jeho pedagogiku se můžou vysvětlovat také jeho sovětskou slovní zásobou. V jeho dílech často používal slova: sovětský, socialistický, komunistický atd. Tyto termíny vyvolávají představu o sovětském pedagogu, komunisticky ideologizovaném člověku, i když, jak už jsme se jednou zmiňovali, nebyl členem strany. Ale je nutné si uvědomit, že když Makarenko používal „socialistické“

---

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ ELEKTRONNYJ NAUČNYJ ŽURNAL. *Sovremennyje problemy nauki i obrazovanija*. [online]. ©2005-2017 [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=10630>.

termíny, měl na mysli své vlastní chápání těchto slov. Takže, když v Makarenkovo textech čteme: „komunistická výchova“, je nutné si uvědomit skutečný smysl těchto slov z pozice Makarenka – humanistická výchova, výchova člověka, který vedle sebe vždy cítí přítomnost jiných lidí a odpovědnost za ně.⁶⁹

První sovětskou dizertací týkající se Makarenka, pod názvem *Pedagogické metody A. S. Makarenka* obhájil Ivan Fjodorovič Kozlov, 21. června 1941 v Moskvě. Následně díky jeho úsilí došlo k vydání některých Makarenkových děl a také pracoval na knize *О педагогическом опыте А. С. Макаренко*.⁷⁰

Makarenkovo dědictvím se s hlubokým zájmem zabývají některé mezinárodní vzdělávací instituty. Významnou výzkumnou práci provedli pracovníci na univerzitě Marburgu, kde od počátku 60. let existovala laboratoř zabývající se Makarenkem. V roce 1988 byly v Berlíně publikovány první dva svazky Pedagogických spisů v německém jazyce. Jedná se o překlad ze stejnojmenné sovětské publikace. Německý makarenkolog Götz Hillig pronesl, že to není zdaleka všechno Makarenko v němčině a že je potřeba publikovat jeho práci i nadále. Poté došlo na východě a západě k znovuzrození makarenkovědy. Dokonce více na západě a to hlavně v Německu, kde se konaly v letech 1966 a 1971 mezinárodní kongresy. Zahraniční vědci ve většině případů říkají, že hlavní Makarenkovo zásluha, která má význam i v současnosti, spočívá v tom, že prudce otočil pedagogické myšlení.⁷¹

Ve výzkumné laboratoři Nižegorodské pedagogické univerzity se zpracovává Výchovná pedagogika A. S. Makarenka, pod vedením profesora A. A. Frolova. Tento profesor zcela oprávněně píše o tom, že studie Makarenkovo dědictví ukazují paralelnost vzdělávacích a společensko-politických procesů. V dlouhotrvající historicko-pedagogické retrospektivě se vyjasňuje nejen to, že je škola úlomkem společnosti, ale i to, že společnost je úlomkem školy

Velký kus práce odvedli na Volgogradské akademii pod vedením profesora L. I. Gricenka. Zde se snaží odhalit nový potenciál Makarenkových myšlenek ve srovnání se současnými přístupy v pedagogice a najít uplatnění jeho idejí v současném vzdělávání.

---

⁶⁹ MAKARENKOFORUM. *Aktualnyje problemy makarenkovědenija v XXI věkě*. [online] [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: <http://makarenkoforum.ru/makarenkovedenie-21-vek>.

⁷⁰ WIKIPEDIJA. *Makarenko Anton Semjonovič*. [online] [2017-06-24]. Dostupné z: https://ru.wikipedia.org/wiki/Макаренко,_Антон_Семёнович.

⁷¹ ELEKTRONNYJ NAUČNYJ ŽURNAL. *Sovremennyje problemy nauki i obrazovanija*. [online]. ©2005-2017 [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=10630>.

Od roku 2003 ve Volgogradě každoročně probíhá makarenkovské pedagogické čtení, v rámci kterého se konají naučné konference (na mezinárodní a regionální úrovni) a soutěže pedagogů i studentů.

Nejvíce aktuálními tématy výzkumů v centru A. S. Makarenko jsou například: metodické základy Makarenkovo pedagogiky, pedagogická logika, pedagogické způsoby, kolektiv, dialektika individuálních a kolektivních cílů a zájmů, dialektika svobody a disciplíny atd. Na konferencích vystupují vědci-makarenkologové s výsledky svého výzkumu a také vedoucí vzdělávacích institucí. Na zasedání probíhají výměny získaných zkušeností a diskuze a to interaktivním způsobem (výzkumné laboratoře, výtvarné ateliéry, díly a podobně). Práce na každé konferenci se realizují v mezích daného tématu, pojednává se o možnostech a okolnostech protnutí myšlenek pedagoga s praxí současného vzdělávání.⁷²

V SSSR proběhl první celosvazový kongres o Makarenkovo osobnosti, v roce 1972 a nesl název: Makarenko a současnost. Dále proběhl v roce 2002 v Poltavě seminář s názvem: A. S. Makarenko a světová pedagogika. Hlavními vedoucími tohoto semináře byli prezident Mezinárodní asociace Makarenko Hillig Götz (Marburg, Německo), prezident Ukrajinské asociace Makarenko V. A. Paščenko (Poltava, Ukrajina) a viceprezident Mezinárodní asociace Makarenko I. Zjazjun (Kyjev, Ukrajina).⁷³

Bývalý ministr školství a vědy A. A. Fursenko, mnohokrát pobýval v Jakutsku a zdůrazňoval, jak je důležité vzdělávat studenty v duchu kolektivu, schopnosti žít i pracovat společně. V tomto případě vidíme oživení myšlenek A. S. Makarenko.

V souvislosti s realizací *Koncepce obnovení a rozvoje národní školy* v Jakutsku v roce 1992 mnoho Makarenkových myšlenek dalo této koncepci jakýsi druhý dech. Hromadné oživení činnosti venkovských národních škol. Objevily se zemědělské školy, školní družstva, farmy atd. Jednou z prvních experimentálních škol byla Žabylskaja střední škola. Vytvoření školního družstva pro výrobu a realizaci tradičních národních výrobků získalo velký ohlas a rozšířilo se nejen do škol této republiky ale i do jiných regionů Ruské federace. Také tuto školu navštěvovali delegace ze zahraničních států,

---

⁷² MAKARENKOFORUM. *Aktualnyje problemy makarenkověděnja v XXI věkě*. [online] [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: <http://makarenkoforum.ru/makarenkovedenie-21-vek>.

⁷³ ELEKTRONNYJ NAUČNYJ ŽURNAL. *Sovremennyje problemy nauki i obrazovanija*. [online]. ©2005-2017 [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=10630>

například ze Spojených států amerických. Studenti pod vedením národních umělců vlastníma rukama vyráběli běžné domácí předměty podle tradice materiální i duchovní kultury předků v duchu současného designu.

Školní družstva měly své příjmy. Studenti, tedy členové družstva dostávali výplatu za pracovní činnost a produkci, která je motivovala k dobře a pečlivě odvedené práci za účelem osobních příjmů. Školní soběstačné hospodářství každoročně vydělávalo ze sklizně, z níž se část použila na obživu studentů. Školní skupiny ze studentů z vyšších tříd pracovali na polích sovchozu (státní statek v SSSR) v době osiv i sklizně. Aktivně se podíleli na všech událostech obce a zároveň se i vzdělávali.⁷⁴

Makarenkovy pedagogické myšlenky měly vliv na teorii a praxi ve výchově v mnoha zemích, například v Německu, Maďarsku, Japonsku, Finsku atd. *Pedagogická poema* (*Педагогическая поэма, 1933-1935*) byla přeložena do 30 jazyků, Vlajky na věžích (*Флаги на башнях, 1938*) do 15 jazyků a Kniha pro rodiče (*Книга для родителей, 1937*) do 23 jazyků. Profesor M. V. Boguslavskij konstatuje, že na západě ze všech činitelů ruského vzdělávání lidé znají pouze dva a to L. N. Tolstého a A. S. Makarenka. Makarenko je dokonce uveden v encyklopedii *Britannica* v 11 různých nominacích, jako sociální pedagog, velitel, vychovatel atd.⁷⁵

Jak už bylo zmíněno Makarenkův systém byl využit v mnoha zemích. V Japonsku v roce 1950 se jeho díla začaly publikovat ve velkém množství a využívali je vedoucí všech podniků. I v dnešní době jsou téměř všechny japonské firmy budovány dle šablony Makarenkových metod. O tom jak se Makarenkovy metody přihodily v Japonsku, dobře napsala Halida Rožkova v článku, který byl zveřejněn 6. července 2016. To znamená, že při nejmenším v jedné zemi na světě se Makarenkovo pedagogické dědictví po uplynutí 80 let, tedy od doby, kdy je v praxi získával a pracoval na nich, někomu přihodilo. Pedagogické získané zkušenosti sovětského pedagoga studují a hlavně uplatňují i v Německu.

Je však smutné, že do Ruska, do jeho rodné země se jeho systém vrací v podobě zahraničních metod jako je brainstorming, team building, schopnost pracovat jako tým, zvýšení motivace zaměstnanců. Tyto veškeré metody se provádějí téměř na všech

---

⁷⁴ ELEKTRONNYJ NAUČNYJ ŽURNAL. *Sovremennye problemy nauki i obrazovanija*. [online].

©2005-2017 [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=10630>.

⁷⁵ YBURLAN. *Metodika Makarenko* [online]. © 2004-2017 [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: <https://www.yburlan.ru/biblioteka/metodika-makarenko>.

školeních a seminářích v každé firmě. Když se nad tím zamyslíte, všechno jsou to myšlenky A. S. Makarenka.⁷⁶

Je známo, že se Makarenko narodil na Ukrajině, přesto se často uvádí Rusko jako jeho rodná země. O jeho státní příslušnosti se spekulovalo mnohokrát. V jednom z dopisů, který napsal v roce 1932 Gorkému, psal: „*Drahý Alexeji Maximoviči, zprotivila se mi Ukrajina, neboť jsem vždy byl Rus a miluji Moskvu.*“ Za Rusa ho považovali i jeho vrstevníci ze Svazu sovětských spisovatelů, kteří v projevu na rozloučenou uvedli: „*Svaz sovětských spisovatelů vyjadřuje své hluboké soustrasti na předčasnou smrt talentovaného ruského spisovatele Antona Semjonoviče Makarenka.*“ I Makarenkov bratr Vitalij v knize *Můj bratr Anton Semjonovič Makarenko (Moŭ brat A. C. Макаренко)* uvádí, že i přes ukrajinský původ, byl anton 100% Rus.

V roce 2000 německá instituce vědecké pedagogiky zařadila *Pedagogickou poemu (Педагогическая поэма, 1933-1935)* do seznamu deseti nejvýznamnějších knih pedagogiky 20. století.⁷⁷

Lze tedy tvrdit, že Makarenkova díla jsou významným přínosem i pro světovou pedagogiku. Podle maďarského makarenkologa F. Pataki, Makarenko výjimečným cítěním a ostrostí pozvedl a zformuloval některé problémy vznikajícího socializmu. A tvrdil, že je nezbytně nutné vysvobodit Makarenka z úzkého spojení s dětskou pedagogikou, neboť se projevil i v řadě jiných vědních oborů. Makarenko výrazně přispěl k rozvoji sociologie, psychologie, etiky, ekonomie, medicíny (terapie), práva, literární kritiky. Zvláště zajímavé jsou Makarenkovy studie v oblasti sociální psychologie, pedagogické psychologie a v psychologii osobnosti.⁷⁸

Makarenko je jedním ze čtyř pedagogů, kteří stanovili způsob pedagogického myšlení 20. století. V roce 1988 v souvislosti s jeho 100. výročím, byl zařazen spolu se třemi dalšími velkými pedagogy do UNESCO mezi nejvýznamnější pedagogy 20. století. Makarenkovy díla byla přeložena do téměř všech jazyků a jeho hlavní dílo *Pedagogická*

---

⁷⁶ TOP AUTHOR. A primenimo li sevodnja pedagogišeskoje nasledije Antona Makarenko [online]. © 2017 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: http://www.topauthor.ru/a_primenimo_li_segodnya_pedagogicheskoe_nasledie_antona_makarenko_etc5.html

⁷⁷ KRASNOJARSKOE VREMJA. Počemu genij sovetaskovo obrazovanija tak populjaren v mire, i ne aktualen v Rossii [online]. © 2010 – 2016 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: <http://krasvremya.ru/anton-makarenko-populyaren-v-mire-i-ne-aktualen-v-rossii/>

⁷⁸ MAKARENKOFORUM. Aktualnyje problemy makarenkověděníja v XXI věkě. [online] [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: <http://makarenkoforum.ru/makarenkovedenie-21-vek>

poeta (Педагогическая поэма, 1933-1935) srovnávají s nejlepšími romány výchovy od autorů J. J. Rousseau, J. W. Goethe, L. N. Tolstého. Je také řazena mezi deset nejvýznamnějších knih o výchově 20. století. Toto je jasný důkaz mezinárodního uznání a přiznání zásluh.⁷⁹

---

⁷⁹ INFORMACIONNO-ANALITIČESKIJ CENTR. *Anton Makarenko – proobraz effektivno upravlenija XXI veka* [online]. © 2016 – 2017 [cit. 2017-06-25]. Dostupné z: <http://inance.ru/2017/03/anton-makarenko/>

7 Využití systému v procesu přípravy budoucích učitelů

V přípravě budoucího učitele, který usiluje o vysokou učitelskou úroveň, hraje velkou roli i jeho životní vzor učitele, který se stal slavný díky svému pedagogickému nadání. Samozřejmě, že osudy všech učitelů z domácí i světové pedagogiky jsou zajímavé a poučné. My se však zaměříme na odkaz, který po sobě zanechal Anton Semjonovič Makarenko a rozešíme možné využití jeho metod v přípravě budoucích učitelů.

V každé jeho metodě i v dnešní době nalezneme něco, co nás může inspirovat. V každé metodě je jeho nepřekonatelný optimismus. Z každé jeho činnosti sálá víra a láska k chovancům, která byla doprovázena přísností a zásadovým jednáním. Dával najevo úctu ke každému jedinci, na kterého pohlížel jako na člověka s budoucností navzdory jeho špatné minulosti. Když se zamyslíme nad uplatněním Makarenkova systému v 21. století, je jasné, že systém jako takový v dnešní době aplikovat nelze, je však možné se tímto výchovným systémem inspirovat. Makarenko dokázal z dětí, které neměly žádné společenské vychování, vzdělání ani hygienické návyky, vychovat poctivé občany a začlenit je do běžného života. Byl schopen odstranit poruchy chování, které se u chovanců vyskytovaly, například násilí, vandalismus, alkoholismus, krádeže a šikanu. Z každodenních zpráv, které se na nás hrnou z televize nebo internetu je známo, že v dnešní době, se stupeň agresivity u dětí a mládeže každým rokem zvyšuje a jejich krutost se často rovná surovosti těch nejnebezpečnějších vězňů. Z dětských domovů a internátních škol děti a mladiství neustále utíkají. Také jsou velmi často ponecháni bez řádné pozornosti, proto nacházejí uplatnění v trestných činnostech. I když se instituty, v kterých je tato problematická mládež ubytovaná, nazývají výchovnými, tedy lze předpokládat, že výchova by měla spočívat v udržování pořádku a dodržování režimu, myslíme si, že tomu tak všude není. Lidé, kteří v těchto ústavech pracují, vykonávají svoji práci, ale domníváme se, že největší chybou, které se dopouští je to, že si myslí, že změnit někoho, kdo už jednou propadl trestné činnosti, je nemožné, i když se jedná o děti. Ano, jsou to zločinci, mezi kterými se najde někdo, kdo zabíjel, ubližoval, kradl, ale zároveň jsou to děti, které kvůli tomu, že nemají rodinu, práci, střechu nad hlavou a nevidí smysl svého života, páchají zlo. Přesně v tomto případě se nabízí Makarenkův systém, z něhož se může dnešní společnost inspirovat. Je jasné, že nelze přesně napodobovat takový řád, jaký panoval v kolonii Gorkého, ale lze z něj čerpat informace

pro vybudování nových výchovných komunit, které by třeba dokázaly takové jedince „převychovat“. Vzdělávací systém, který vytvořil Makarenko, je univerzální, umožňuje pracovat s dětmi bez ohledu na to, jakými si prošly traumaty. Zásluha Makarenka tkví především v tom, že vypracoval vědecký základ převychovy, díky němuž je možné uváženě a úspěšně převychovat mladé delikventy. Dokud dětské domovy, internátní školy a zařízení pro zadržování mladistvých existují, mohly by se vézt podle Makarenkova systému tak, aby se v nich děti cítily bezpečně, nikam neutíkaly a opouštěly jejich brány jako dobří lidé.

Pokud by došlo k vybudování takového zařízení, stejně jako v Makarenkově kolonii, by i toto mělo být vzdálené od civilizace. Měla by v něm být propojena výchova s prací, přičemž by si chovanci měli sami získávat vlastní zdroje obživy. Neměla by chybět práce s perspektivou v optimistickém duchu – nechat minulost minulostí a zaměřit se pouze na lepší budoucnost. Vychovatel by měl k trestanci cítit úctu a nezapomínat na to, že ačkoli provedl něco opravdu špatného, stále se jedná o lidskou bytost; zároveň by měl zavést pevný a přísný režim, který by je vedl dál.

V Makarenkově metodách můžeme najít inspiraci i pro současnou pedagogiku. V dnešní době se ve školách vyskytuje násilí, šikana, nenávisť vůči škole. K těmto jevům můžou přispívat i postoje ze strany učitelů, kteří špatné chování dětí svádí na rodiče a jsou toho názoru, že se jich takové věci netýkají. Z Makarenkových metod se můžeme inspirovat jeho přístupem k žákům, kdy by se učitelé měli zaměřovat na každého jedince zvlášť a ke každému z nich přistupovat s úctou. Měli by ho podporovat a věřit v něj. Hlavní je, aby ke každému jedinci přistupovali individuálním způsobem, neboť každé dítě je jiné, každé má jiný charakter, vlastnosti, vědomosti i dovednosti. Učitel by měl své žáky poznat do hloubky a soustředit se na jejich dobré stránky, kladné vlastnosti a naopak ty temné stránky postupně odstraňovat. Je nezbytné, aby učitelé žákům dopomohli k tomu, aby v sebe věřili a nepodceňovali se. Děti by vše měly dělat s nadšením a potěšením s cílem nového poznání a nabytí nových znalostí a zkušeností. Učitelé by opět, je-li to možné, neměli řešit žakovu minulost, například jeho špatné chování z minulých let nebo špatné známky. Vztah mezi učitelem a žákem by měl spočívat v oboustranné důvěře. V opačném případě, kdy je pedagogovi žák lhostejný a necítí zájem mu nějakým způsobem pomoci, to dítě vycítí a odrazí se to i v jeho

výsledcích. Velkou roli hrají pocity, kterých žák nabývá ve škole, buď pozitivní, nebo negativní. Mezi strůjce negativních pocitů patří například šikana a diskriminace. Dost často se stává, že učitelé takovou situaci přehlížejí nebo v horším případě svým jednáním situaci zhoršují, například pronesenou ironií na účet žáka a nebo jakýmkoliv ztrapňováním. Atmosféra, kterou učitel ve třídě vytvoří, ovlivňuje přístup k učení a motivaci studenta. Pedagog by měl každého žáka poznat blíž a podle toho pak upravit výuku tak, aby odpovídala schopnostem žáka. Rozhodně by se nemělo zapomenout na pedagogický optimismus; ten by neměl postrádat nikdo, kdo pracuje s dětmi. Měl by z každého učitele vyzařovat, aby svým přístupem k výuce oslnil i žáky, ti by si díky tomu k danému předmětu vytvořili pozitivní vztah. Perspektivní linie, u kterých by si celá třída měla stanovit společné cíle a za nimi společně směřovat, jsou dalším důležitým krokem, kterým by se učitelé z Makarenkova systému měli inspirovat. I sám učitel by si měl stanovovat své perspektivy, neboť když se dostane do tzv. stavu ustrnutí, je pravděpodobné, že prožije syndrom vyhoření.

V době, kdy je neustále potřeba něco vylepšovat, dokupovat, rekonstruovat jsou nezbytné peníze i v každé škole. I zde by se tedy dala aplikovat Makarenkova metoda, kterou poprvé použil v krjukovské škole, kde rozdělil žáky do skupin, přičemž každá skupina se starala o jeden úsek zahrady, například mrkev, jablka, brambory nebo jinou zeleninu a ovoce. Tím, že byli žáci rozděleni do skupin, Makarenko docílil toho, že žáci cítili plnou zodpovědnost za přidělenou práci a snažili se dosáhnout skvělých výsledků. V dnešní době je však předmět praktické činnosti brán spíše jako předmět, který se musí vyučovat, ale chybí mu smysl i logika a přijde všem zbytečný. Myslím si, že na každé škole jsou pozemky, kde by se dalo pěstovat nějaké ovoce či zelenina, o které by se děti mohly samy starat a následně by se daly použít ve školní jídelně. Dále by se pracovní činnost dala spojit s jakoukoliv prací, která je ve škole potřeba udělat, například vymalování, do kterého by se mohla zapojit celá třída.

8 Rusko-český překladový slovníček

A

авторитет, -а м	autorita
активность, -и ж	aktivita

Б

безпризорный	bezprizorný, opuštěný
библиотека, -и ж	knihovna

В

военные элементы	vojenské prvky
воспитание, -я с	výchova
воспитанник, -а м	svěřenec, chovanec
воспитатель, -я м	vychovatel

Г

гуманизм, -а м	humanismus
----------------	------------

Д

дисциплина, -ы ж	disciplína, kázeň
дружба, -ы ж	přátelství

З

занятие, -я с	vyučování, činnost
---------------	--------------------

И

игра, -ы ж	hra
------------	-----

К

коллектив, -а м	kolektiv
колонист, -а м	kolonista, obyvatel
колония, -ии ж	kolonie
командир, -а м	velitel
кружок, -жка	kroužek

Л

личность, -и ж	osobnost
логика, -и ж	logika

М

метод, -а м	metoda
метод взрыва	metoda výbuchu, otřesu
методы воспитания	výchovné metody

Н

наказание, -я с	trest
нарушенное поведение	špatné chování

О

образование, -я с	vzdělávání
обучение, -я с	učení, studium
общественное поведение, -я с	společenské chování
обязанность, -и ж	povinnost
организация, -и ж	organizace
ответственность, -и ж	odpovědnost

П

педагогика, -и ж	pedagogika
педагогический гуманизм, -а м	pedagogický humanismus
педагогический оптимизм, -а м	pedagogický optimismus
педагогический коллектив, -а м	pedagogický kolektiv
перевоспитание, -я с	převýchova
перспектива, -ы ж	perspektiva
перспективные линии	perspektivní linie
поведение, -я с	chování
порядок, -дка м	pořádek

Р

развитие, -я с	rozvoj
режим, -а м	režim

С

самодисциплина, -а	sebekázeň
самоуправление, -я	samostatnost
свободное воспитание	volná výchova
студент, -а м	student

Т

технология, и ж	technologie
теория, -и ж	teorie
труд, -а м	práce

У

уважение, -я с	úcta
учёба, -ы ж	učení

Х

характер, -а м	charakter
----------------	-----------

Ц

цель, -и ж	cíl
------------	-----

Ш

школа, -ы ж	škola
-------------	-------

Závěr

Tato práce byla věnována pedagogovi a spisovateli Antonu Semjonoviči Makarenkovi, který byl bezesporu významným pedagogem, přičemž se jeho výchovné myšlenky dostaly do celého světa. Jeho metody a principy, které byly zaměřeny hlavně na převýchovu mládeže, byly v jeho době nové a často odmítané. V době velkých problémů s bezprizornými dětmi neexistovala žádná celistvá koncepce, která by pomohla tento problém vyřešit. Anton se chopil této výzvy a svými experimenty a zkušenostmi vytvořil koncepci, která tento problém dokázala vyřešit. Je nutné brát v úvahu, že Makarenko pracoval v těžkých časech. Byl to neobyčejně silný a kreativní pedagog, kterého doprovázel úspěch, pochybnosti i chyby. Zásahu nese Makarenko za to, že i přes tlak pedagogických úředníků a odsuzování společnosti nevzdal boj za humanistickou pedagogiku, dovedl zachovat individualitu a předat budoucím učitelům jedinečné zkušenosti. Není jednoduché si k člověku, který páchal zlo, vytvořit pozitivní vztah a věřit v to, že by se dokázal napravit. Makarenko to však dokázal, navzdory všemu ani na okamžik neztrácel důvěru ke svým chovancům. Technologie kolektivní výchovy se opírala o sovětskou ideologii. Společenský řád se změnil, ale Makarenkovy technologie si zachovaly svoji aktuálnost. Jeho teorie se stala jakousi základnou, která se může upravovat a používat dodnes. Napsal mnoho knih, které problémy s výchovou popisují a nabízí i jejich řešení. Práce byla tedy zaměřena na jeho život, díla a hlavně výchovné metody, které jsou věčné a využívají se dodnes, pouze málokdo ví, kdo za těmito ideami stojí. Při výběru tématu bakalářské práce jsem o tomto autorovi věděla úplné minimum, po přečtení veškerých informací o této osobě a publikací, které napsal, jsem si k němu vytvořila pozitivní vztah, a i když se najdou lidé, kteří na něj pohlížejí negativně, mně jeho osoba přirostla k srdci.

Resumé

Bakalářská práce se zabývá pedagogem a spisovatelem A. S. Makarenkem. Práce nepojednává pouze o jeho životě a tvorbě, ale hlavně o jeho výchovných metodách, které sestavil v průběhu života, a které se užívají dodnes. Část je věnována analýze jeho myšlenek a návrhům, kdy a kde by se jeho metody daly použít v současnosti.

Resume

This bachelor thesis avers the life and work of A. S. Makarenko, who was a writer and an educationalist. The thesis also describes his own unique educational methods which are used up to the present. The part of the thesis is dedicated to the analysis of his ideas and to suggestions when and where could his methods be used now a days.

Seznam použité literatury

Knižní zdroje:

BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerk žizni i tvorčestva*. Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951.

CIPRO, Miroslav. *Slovník pedagogů*. Praha: Miroslav Cipro, 2001. ISBN 80-238-6334-7.

CIPRO, Miroslav. *Galerie světových pedagogů: encyklopedie Prameny výchovy*. Praha: M. Cipro, 2002. ISBN 80-238-8004-7.

JŮVA, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. 4. rozš. vyd. Brno: Paido, 1997. ISBN 80-85931-43-5.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

MAKARENKO, Anton Semenovič. *O výchově dětí v rodině*. 2. aut. vyd. Praha: Svoboda, 1948.

MAKARENKO, Anton Semenovič. *Vlajky na věžích*. Přeložil Jaroslav E. DLOUHÝ. Praha: Svoboda, 1951. Spisovatelé Sovětského svazu (Svoboda).

MAKARENKO, Anton Semenovič. *O vospitanii molodeži: (sbornik izbrannyh pedagogičeskich proizvedenij)*. 2-oje izdanije. Moskva: Trudrezervizdat, 1951.

MAKARENKO, Anton Semenovič. *Kniha pro rodiče*. Praha: Práce, 1951. Příliv.

MAKARENKO, Anton Semenovič. *Pedagogická poema*. 2. vyd. v SPN. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953.

MAKARENKO, Anton Semenovič. *Vybrané pedagogické spisy*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1954. ISBN 80-08-00068-6.

MAKARENKO, Anton Semenovič. *A.S. Makarenko - pedagog, spisovatel, člověk: (komentovaný výbor z díla)*. Přeložil Libor PECHA. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Dějiny školy a výchovy

MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. *Anton Seměnovič Makarenko, jeho život a pedagogická tvorba*. 2. vyd. Praha: Dědictví Komenského, 1950. Pedagogické profily, 1.

PECHA, Libor. *Makarenko a současná kolektivní výchova*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. Pedagogická teorie a praxe.

PECHA, Libor. *A.S. Makarenko - ze života a díla revolucionáře v pedagogice: [ukázky z díla]*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975. Z dějin pedagogiky.

PECHA, Libor, ed. *A.S. Makarenko: pedagog, spisovatel, člověk*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

PECHA, Libor. *Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999. Edice osudů. ISBN 80-7239-027-9.

PEŠKOVÁ, Michaela. *Idea "nového člověka" v ruské literatuře 20. a 30. let 20. století*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2012. ISBN 978-80-261-0134-5.

TAUFER, Jiří. *Mistr sovětské kultury Maxim Gorkij*. Praha: Československý spisovatel, 1952.

ZELINA, Ladislav. *Dějiny ruské a sovětské pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.

ZUBOV, Andrej Borisovič, ed. *Dějiny Ruska 20. století*. Přeložil Libor DVOŘÁK, přeložil Zuzana SOUKUPOVÁ, přeložil Josef VOLOŠIN, přeložil Martin VRBA. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-0921-4.

Internetové zdroje:

GRAMOTA [online] © 2000-2017 [cit. 2017-05-15]. Dostupné z <http://www.gramota.ru/slovari/>

ELEKTRONNYJ NAUČNYJ ŽURNAL. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovanija*. [online]. ©2005-2017 [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=10630>.

ENCIKLOPEDIJA KRUGOSVĚT. *Makarenko, Anton Semjonovič* [online]. © 1997-2017 [cit. 2017-06-01]. Dostupné z: http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/MAKARENKO_ANTON_SEMENOVICH.html

INTERNETOVÁ JAZYKOVÁ PŘÍRUČKA [online]. © 2008–2017 [cit. 2017-05-15]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

KRASNOJARSKOE VREMJA. *Počemu genij sovětskovo obrazovanija tak populjaren v mire, i ne aktualen v Rossii* [online]. © 2010 – 2016 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: <http://krasvremya.ru/anton-makarenko-populyaren-v-mire-i-ne-aktualen-v-rossii>

MAKARENKOFORUM. *Aktualnyje problěmy makarenkověděnija v XXI věkě*. [online] [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: <http://makarenkoforum.ru/makarenkovedenie-21-vek>.

PECHA, LIBOR. *A.S. Makarenko a dnešek* [online]. [cit. 2017-05-21]. Dostupné z: [file:///C:/Users/mar/Downloads/Pedag_1988_3_05_A-S-Makarenko_287_297%20\(8\).pdf](file:///C:/Users/mar/Downloads/Pedag_1988_3_05_A-S-Makarenko_287_297%20(8).pdf)

PSYCHOLOGOS. *Pedagogičeskaja sistěma A.S. Makarenko* [online]. ©2009-2017 [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: http://www.psychologos.ru/articles/view/pedagogicheskaya_sistema_a.s.makarenko

TOP AUTHOR. *A primenimo li sevodnja pedagogišeskoje nasledije Antona Makarenko* [online]. © 2017 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: http://www.topauthor.ru/a_primenimo_li_segodnya_pedagogicheskoe_nasledie_antona_makarenko_efc5.html

YBURLAN. *Metodika Makarenko* [online]. © 2004-2017 [cit. 2017-06-24]. Dostupné z: <https://www.yburlan.ru/biblioteka/metodika-makarenko>

WIKIPEDIE. *Anton Semjonovič Makarenko* [online]. [cit. 2017-18-04]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Anton_Semjonovi%C4%8D_Makarenko

WIKIPEDIE. *Jan Amos Komenský*. [online] [cit. 2017-06-01]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Amos_Komensk%C3%BD.

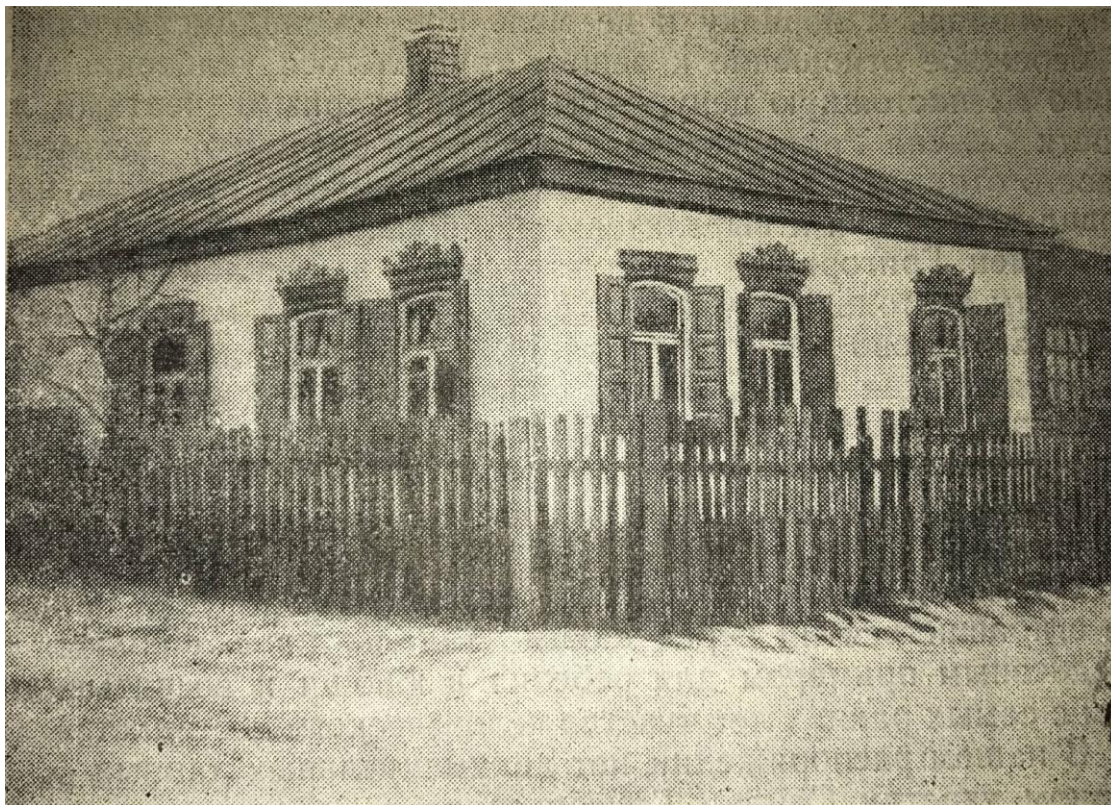
Filmy:

Flagi na bašnjach, 1958 [film]. Režie Abram NARODICKIJ

Pedagogická poema, 1955 [film]. Režie Alexej MASLJUKOV, Mečislava MEJEVSKAJA

Přílohy

Příloha 1: Dům v Krjukově, kde Makarenko žil v 1900-1911 a 1917-1920

Zdroj: BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerki žizni i tvorčestva*.
Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951, s. 7

Příloha 2: Budova, kde žili studenti z učiliště na stanici Dolinská

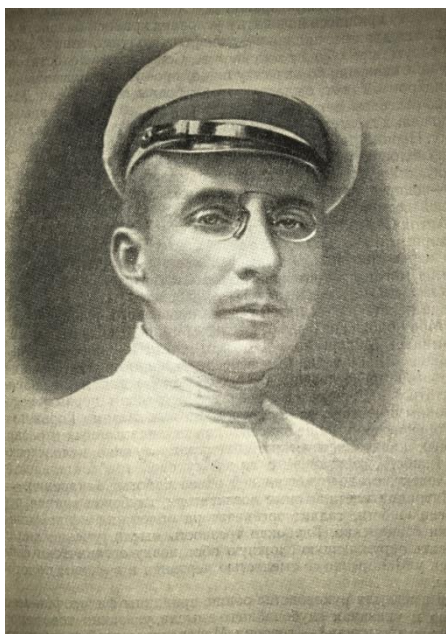
Zdroj: BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerk žizni i tvorčestva.*
Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951, s. 17

Příloha 3: A. S. Makarenko – student Poltsvského učitel'ského institutu

Zdroj: BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerk žizni i tvorčestva.*
Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951, s. 27

Příloha 4: Makarenko v roce 1920, kdy začal pracovat v kolonii Gorkého

Zdroj: BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerk žizni i tvorčestva*.
Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951, s. 35

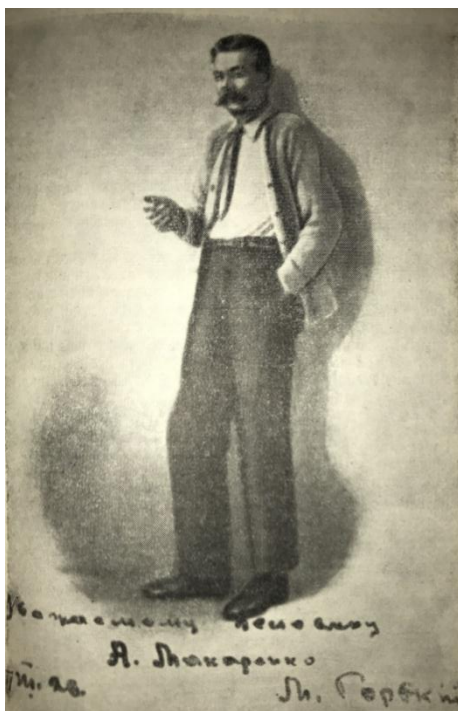
Příloha 5: Makarenko v roce 1922

Zdroj: BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerk žizni i tvorčestva*.
Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951, s. 45

Příloha 6: Fotografie A. M. Gorkého, kterou daroval Antonovi v roce 1928

Zdroj: BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerki žizni i tvorčestva*. Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951, s. 51

Příloha 7: A. M. Gorký a A. S. Makarenko s chovanci z kolonie Gorkého

Zdroj: BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerki žizni i tvorčestva*. Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951, s. 53

Příloha 8: A. S. Makarenko v roce 1930

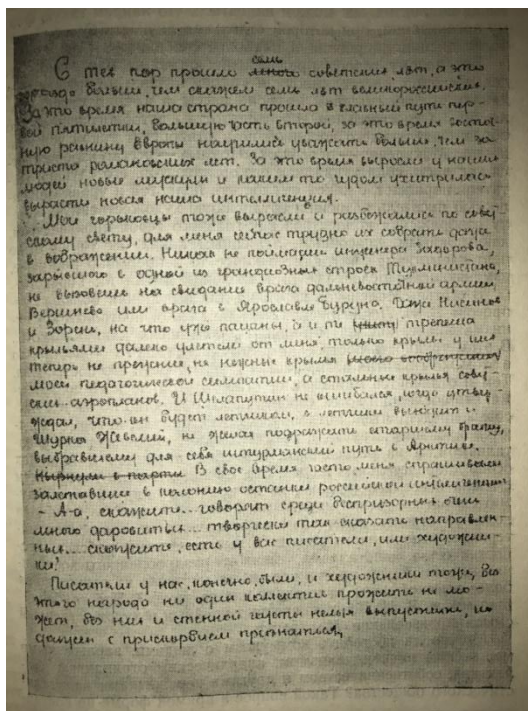
Zdroj: BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerť žizni i tvorčestva.*
Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951, s. 57

Příloha 9: A. S. Makarenko v roce 1932

Zdroj: BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerť žizni i tvorčestva.*
Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951, s. 61

Příloha 10: Rukopis z pedagogické poemy

Zdroj: BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerki žizni i tvorčestva*. Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951, s. 79

Příloha 11: Bývalí chovanci z komuny Džeržiského v roce 1939

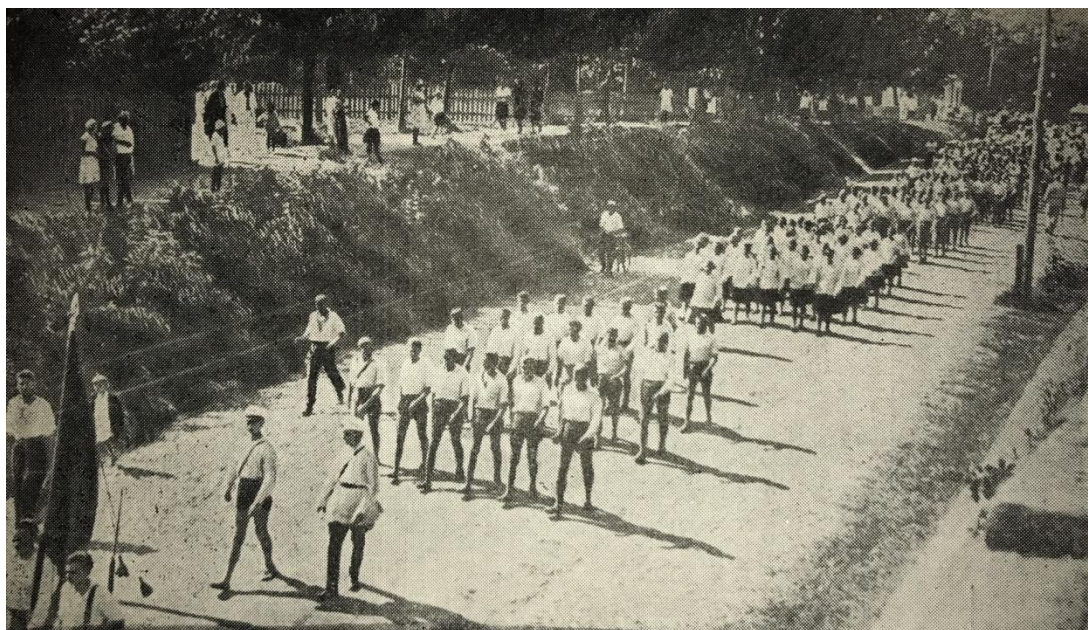
Zdroj: BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerki žizni i tvorčestva*. Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951, s. 193

Příloha 12: Chovanci z kolonie Gorkého v roce 1928

Zdroj: BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerk žizni i tvorčestva.*
Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951, s. 97

Příloha 13: Pochod příslušníků komuny s Makarenkem v čele v roce 1931

Zdroj: BALABANOVIČ, Jevgenij Zenonovič. *A.S. Makarenko: očerk žizni i tvorčestva.*
Moskva: Goskul'tprosvetizdat, 1951, s. 229

